

משרד החינוך
מינהל החינוך הדתי

ושבתה הארץ

הלכות שמיטה לתלמיד

מדריך למורה

לכיתות א-ד

עמוס מימון

חברות עבודה ולימוד דיני שמיטה
מותאמים לפי מנהגי העדות השונות

על פי תוכנית הלימודים החדשה של משרד החינוך

כפר דרום ת"ו - אשקלון

וְשִׁבְתָּהּ הָאָרֶץ

הלכות שמיטה לתלמיד - מדריך למורה
לכיתות א-ד

הַלְכוֹת שְׁמִיטָה מִמְּקוֹרָם וְטַעְמָם

באישור האגף לאישור ספרי לימוד, משרד החינוך

כתיבה ועריכה - הרב עמוס מימון
ביקורת הלכתית - הרב יואל פרידמן
עריכה פדגוגית - שלומית כהן
עריכה לשונית ומגדרית - יעל מימון
עיצוב גרפי ואיורים - ורד פאל

כל הזכויות שמורות

למחבר הרב עמוס מימון רח' שחף 58 ת"ד 625, יד בנימין
טל' 08-8693195, נייד 052-7994208, 052-3947530
ולמכון התורה והארץ אשקלון (כפר דרום)
טל' 08-6847325, פקס 08-6847055

אין לשכפל, להעתיק, לצלם, להקליט, לתרגם, לאחסן במאגר מידע, לשדר או לקלוט בכל דרך או אמצעי אלקטרוני, אופטי, מכני או אחר כל חלק שהוא מהחומר שבספר זה. שימוש מסחרי מכל סוג שהוא בחומר הכלול בספר זה אסור בהחלט אלא ברשות מפורשת בכתב מהמחבר.

נדפס בישראל תשע"ד

בהוצאת: פרקי הלכה - עמוס מימון ומכון התורה והארץ אשקלון (כפר דרום)

ואני תפילה ושירה

”וַיְהִי נָעַם אֲדֹנָי אֱלֹהֵינוּ עָלֵינוּ וַיַּעַשׂה יְדִינוּ פִּזְנוֹנָה עָלֵינוּ וַיַּעַשׂה יְדִינוּ פִּזְנוֹנָהוּ” (תהילים צ, יז)

אמלא פי תהילות, כי הפליא ה' חסדו עמי. השיר והשבח לחיי עולמים אשר זיכני להסתופף באוהלה של תורה, לזכות ולזכות את ילדי ישראל בחיבורים המורים להם בתחילת דרכם את ההלכה אשר יעשון. ועתה בסייעתא דשמיא גדולה להגיש בפני המורים והתלמידים תקציר דיני שביעית לדעת את המעשה אשר יעשון ומתוך כך להתחזק באמונה בו יתברך.

תודה וברכה לרב יהודה זולדן מפמ"ר תושב"ע שמעודד מלווה, מנחה ומוביל את המערכה לקידום דרכי הוראת התושב"ע ביד רמה ורואה ברכה בעמלו. ישר כוח על כל העזרה והתמיכה. תבורך מפי עליון בכל מילי דמיטב לחיים טובים ולשלום. תודה וברכה למכון התורה והארץ ולמנהליו, הרב יהודה עמיחי, הרב עמיטל בראלי ור' עמי גיאת אשר זימנו לידי מצווה יקרה זו וזיכוני בה. ישר כוח ותודה מעומקא דלבא על כל העידוד, העזרה והתמיכה. תודה וברכה לרב יואל פרידמן מרבני מכון התורה והארץ על הארותיו והערותיו ההלכתיות להוציא דבר מתוקן ופה לילדי ישראל. תודה וברכה לר' משה הרשטיק על העידוד, ההערות והתמונות שמאירות של החבורות. יהי רצון שתהא משכורתכם שלמה מאת ה'. יהי רצון שתהא משכורתכם שלמה מאת ה' ומשיכו לזכות את ישראל בפועל הרב לחיזוק והטמעת המצוות התלויות בארץ ולהרים את קרנה ומעלתה של ארץ הקודש.

תודה וברכה לרב שמואל כץ על הערותיו, עזרתו ועידודו להוציא דבר מתוקן לילדי ישראל. תודה וברכה לרב חגי בר גיורא מנהל מחלקת תעשייה וחרושת ברבנות הראשית לישראל על הסיוע במציאת מסמכי הרבנות הראשית לישראל בעניין השמיטה. תודה וברכה לגנן שלומי סבן על התמונות מעבודתו בקודש בגינות שבארץ ישראל. תודה וברכה לורד פאל הגרפיקאית והמאירת של כל הסדרה שבזכותה אנו מגישים לכם כלי נאה ויאה לזיכוי הרבים. אחרונה חביבה אשתי מירית מב"ת שעמלה רבות בחינוך ילדינו לתורה וליראה ומניחה לי לעסוק בזיכוי הרבים, יהי רצון שתהא משכורתה שלמה מאת ה' ותראה ברכה ונחת מכל יוצאי חלציה וימלא ה' כל משאלות לבה לחיים טובים ולשלום, תבורך בשפע של ברכות בכל מכל כל, אמן. אסיים בתפילה לה' ית' שיזכנו לגדל את בנינו ובנותינו לתורה ויראה מתוך רווחה ונחת נזכה לראותם בשמחתם מתוך יראתו ועבודתו ית' ויפתח לבם בתורה, אמן.

דרשו חכמים בגמרא (שבת לא, ע"א) את הפסוק: **”וְהָיָה אֲמוֹנֵת עֲתִידָה חֶסֶן יְשׁוּעַת חֶכְמַת וְדַעַת יִרְאַת ה' הִיא אוֹצְרוֹ”** (ישעיהו לג, ו) - 'אמונת - זה סדר זרעים'. ובארו שהכוונה לאותו חקלאי ש'מאמין בחי עולמים וזרע'. בששת שנות המעשה החקלאי רואה עצמו כשליח של ריבונו של עולם, הוא עמל מאוד מתוך צפייה לברכת ה' שתשרה במעשה ידיו. לולא האמונה בה' המצמיח את יבול הארץ - לא היה טעם לחרוש, לטמון את הזרע בארץ ולצפות ליבול. בשנת השבע, שנת השמיטה - מתהפך הגלגל. נדרשת מהחקלאי גבורה אחרת - 'להיות מאמין בחי עולמים' - ולא זרע! בכך חש החקלאי שאכן אין הוא הבעלים לאדמה אלא שליחו של ה' והכל בא אליו ממנו. השנה זוכים אנו להפנמת ערכים אלו. יהי רצון שבזכות הלימוד בדינים אלו נזכה להחדיר אמונה ובטחון בה' בנו ובילדי ישראל ולהיות מאותם גיבורי כוח שמאמינים בחי עולמים בכל מצב ובכל זמן.

ברצוני לציין כי אין בכוונתי חלילה שספר זה יהיה מקור לפסיקת הלכה. כל מטרתו היא לחשוף את הלומד הצעיר למושגים ההלכתיים הקשים במצוות השמיטה בצורה חווייתית ומאתגרת, אשר תעזור לו לפשט את ההלכות ואת המושגים המורכבים, וכך ימצא דרך קלה ונוחה להבנת החומר, ומתוך כך יתחזק לימוד ההלכה בעניינים אלו ובכך נזכה להגדיל תורה ולהאדירה. אמן.

עיני לשמיא ואני תפילה לחי עולמים, שנזכה שחברות אלו יאירו את הדרך לילדי ישראל בלימוד הלכות שמיטה בפרט ובלימוד ההלכה בכלל.

"יהי רצון מלפניך ה' או"א שלא יארע דבר תקלה על ידי, ולא אכשל בדבר הלכה וישמחו בי חברי, ולא יכשלו חברי בדבר הלכה ואשמח בהם" (מסכת ברכות דף כ ע"ב).

יהי רצון שלימוד ילדי ישראל יהיה לעילוי נשמת סבי וסבתותי אשר גידלונו לתורה וליראת ה' במסירות רבה.

מאיר זקיני בן שלביה
יוסף בן שושיה
כוכינה בת מננה
אסתר בת מסעודה לבית מימון ע"ה.

בברכת התורה ולואדיה
עמוס אימון

אקדמות מילין למורה וללומד

סוד השמיטה

שנת השמיטה היא הזדמנות חינוכית נדירה לעסוק בתורה ובנגיעותיה לחלקים רבים של חיינו. העיסוק במצווה זו חושף אותנו למורכבות הגדולה בחיינו כעם סגולה בארץ הקודש.

מצוות השמיטה יכולה להיות מנוף אדיר של אמונה וביטחון בה' יתברך מחד ומנוע לעבודה על המידות הטובות והשרשתם בשכלנו, בלבנו ומתוך כך בהנהגותינו מאידך.

מצווה זו מזמנת לנו הזדמנות פז לחשוף את המסרים החינוכיים, הערכיים והרעיוניים העומדים בתשתית קיום תורה ומצוות בכלל ויישום דיני שמיטה בפרט. בהתבוננות מעמיקה במצווה זו נוכל להשריש בלב תלמידנו קמעא מסוד סגולתה של ארצנו, מסוד נשמתו של עמנו ומסוד אמונתנו בה' בורא שמים וארץ. שנת השמיטה חשובה ומיוחדת הטומנת בחובה סוד גדול הכולל יסודות רבים בחובת האדם בעולמו. סוד עמנו וסוד ארצנו חוברים יחדיו בשמיטה לסוד כמוס המחזיק את העולמות כולם. ומביאה ברכה לכל, כדברי הזוהר:

"לְהַנְחִיל אֶהָבִי יֵשׁ וְאַצְרְתִּיהֶם אֶמְלֵא" (משלי ח, כא) - שאל רבי שמעון: מה כוונת המילה "יש"? והסביר, שזהו הסוד של מצוות יובל ושמיטה (י"ש - ראשי תיבות יובל שמיטה). ה' מסר מצוות אלו רק לעם ישראל שהוא עם סגולה. וכשישראל ישמרו שמיטה כראוי אז נשמות הצדיקים משתעשעות בגן עדן, וחוזרות חדשות. ועליהם נאמר: "יְקַוְּ ה' יְהַלִּיפוּ כֹחַ" (ישעיהו מ, לא) (על פי זוהר חדש דף סא עמוד א).

טעמי מצווה יקרה זו מלמדים אותנו מה רב כוחה של מצווה זו בחינוכו של היהודי בכל תחומי חייו: בין אדם למקום, בין אדם לחברו, בין אדם לעצמו, בין אדם לארצו ובין אדם לעמו.

אולם לימוד דיני שמיטה בעיני התלמיד הצעיר נראה לא רלוונטי, רחוק, מסובך, מורכב ומשעמם. לצערנו נראה שכך זוכרים רבים מן התלמידים נושא זה משמיטות קודמות. האמת היא שדווקא הלכות שמיטה מעניינים ומרתקים, הבנויים על היגיון ולוגיקה מסוימת לאחר קביעת הנחות בסיס אמוניות.

לימוד נושא זה בלול בכל מכל כל, יש בלימוד דיני שמיטה צלילה למקור בתורה עד כדי שיעור תנ"ך יפה, לימוד גמרא, משנה ותוספתא בשילוב פוסקים ראשונים ואחרונים בני זמננו על בעיות השעה, מתוך התחדשות והתייחסות לחידושים טכנולוגיים בעת החדשה.

יש בלימוד סוגיות אלו נושאים אמוניים מן המעלה הראשונה, עד שהשיעור יכול לקבל אוריינטציה של שיעור מחשבתי ואמוני מרתק ומחזק. בשיעורי שמיטה יש לא מעט כיוונים מחשבתיים ומוסריים המרתקים. מתוך כך אנו מזמינים לתלמיד מחשבות מעשיות על עבודת ה' מוסרית היכולה לשנות את אורחות חייו בהנהגותיו היום יומיות ללא קשר לשנת השמיטה.

ניתן להדגיש במהלך שיעורים אלו את הצד המעשי בהתנהגותנו בשולחן האוכל ביום יום, במטבח, בבית הספר, במרכול ובקניון כמעט בכל מקום.

יש בדינים אלו לא מעט מחלוקות בין מגזרים שונים בעם ישראל דבר שיכול להוסיף עניין והפריה הדדית, הכרת הצד שכנגד באופן מעמיק יותר, בהנחה שהמורה ינחה את הדיון באופן ראוי ומכובד והכול מתוך ראייה הלכתית ושל אמונת חכמים. מתוך כך השיעור יכול להיות מעניין, מרתק מושך ואף יביא ללימוד מעמיק של ההלכות תוך כדי הפנמתן. חובה על המורים העוסקים בנושא יקר זה, להכין את השיעור כדבעי ומתוך כך להשיג הישגים חינוכיים מה שאין ביכולתם להשיג בשיעורים אחרים.

צירפנו בסוף החוברת מילון מושגי שמיטה. מילון שיכול להקל על המורה ועל התלמיד כאחת, הן כהקדמה לנושא מסוים והן כסיכום קצר ותכליתי לשינון החומר הנלמד.

בעזרת רבים וטובים, הרבנים והעורכים השונים השתדלתי בכל מאודי להוציא דבר מתוקן שיוסיף קומה בלימוד דיני שמיטה בקרב ילדי ישראל בפרט ובלימוד ההלכה בכלל.

תפילתי לבורא עולם שלא תצא מכשלה מתחת ידינו, ולימוד בחוברות אלו יוסיף לידיעת ההלכה, לאהבת ההלכה ולקיומה באופן השלם ביותר, מתוך התחזקות באמונה בה'.

בברכת המורה והאלף

עמוס איזן

דרכי ההוראה

רבות הן דרכי הוראת ההלכה, ננסה בקצירת האומר להביא בפניכם יסודות בחינוך, המשולים לאורות המאירים לנו דרכי ההוראה, ויאירו לנו את הדרך שבה נלך בהוראת תלמידינו ובחינוך בנינו נ"י. היה מקום להאריך בכל אחד ואחד מיסודות אלו, אך אין כאן המקום.

1. סיכור החומר ואזור הפנים

על פי רש"י, בפסוק: "וְאֵלֶּה הַמִּשְׁפָּטִים אֲשֶׁר תִּשְׁטִים לְפָנֶיךָ" (שמות כא, א) ה' אמר למשה כי אין די בללמד את ישראל את התורה, אלא עליו להתאמץ להסביר להם את טעמי המצוות ולערוך בפניהם את החומר כשולחן המוכן לאכילה.

2. אחריות התלמידים

עם כל זאת, חשוב להחדיר בלב תלמידינו כי אינם פטורים מאחריות. חובת סידור הלימוד אינה מוטלת על הרב (המורה) בלבד, אלא אף על התלמידים, כפי שמובא בגמרא (תענית ח ע"א): אם התלמידים אינם מבינים את דברי רבם, עליהם להשתדל רבות אצל רבם כדי שיבאר את דבריו שוב ושוב.

3. חִנּוּךְ לַנְּעָר עַל פִּי דַרְכּוֹ

האדמו"ר מפייאסצנה, בעל חובת התלמידים, למד מהפסוק (משלי כב, ו): "חִנּוּךְ לַנְּעָר עַל פִּי דַרְכּוֹ" כמה יסודות ואבני דרך בחינוך:

1. החינוך הוא ההתחלה ומתחיל מינקות.
2. החינוך מינקות ניטע בחניך באופן החזק ביותר.
3. לחנך בדרכי נועם ולא בכפייה.
4. להכיר ולחנך כל נער ונער לפי מידותיו ויכולותיו.
5. על המחנך להכיר במעלותיהם של תלמידיו ובחסרונותיהם.
6. על המחנך להקטין עצמו ולהתנהל עם תלמידיו כביכול כנער.
7. על המחנך להחדיר בתלמידים שעיקר האחריות לחינוכם מוטלת עליהם ולא על המורה.

4. השליחות החינוכית

הרב חייב לחוש בשליחות הגדולה המוטלת על כתפו מחד גיסא, ובענווה גדולה שצריכה להיות חלק מאישיותו בתפקיד זה. כפי שמסביר הראי"ה קוק בעולת ראייה את צמד המילים הראשונות שכל יהודי אומר בבוקר כשהוא קם משנתו: "מודה אני". ראשית מודה ומתבטל קמיה קודשא בריך הוא, אך אסור שענווה והתבטלות זו תביא אותו לחוסר עשייה או לזלזול במעשיו הפשוטים כביכול. ההיפך. לפיכך מיד אחרי ההודאה יש לומר אני. להבין שעצם מציאותו בעולם מכריחה אותו להכיר בערך עצמו וכי עליו למלא את תפקידו. הענווה היא שורש ויסוד העבודה החינוכית עם תלמידינו שיחיו, אך מצד שני עלינו להכיר במעלתנו ובתרומתנו הגדולה לחינוכם של התלמידים.

5. אסירות נפש בחינוך

פעולה זו של ניקוי וסידור החומר לובשת צורה של התעסקות בקטנות, יונקת מכוחו של רבי חייא, שהיה מגדולי ת"ח הנזכרים בש"ס ומסדר התוספתא, ובכל זאת הטריח עצמו לטפל בצורכי תלמידיו בדברים הפשוטים ביותר (הכנת מכשירי האוכל וייצורם, הכנת האוכל, הכנת ספרי הלימוד עד ההדרכה הלימודית), עד שאמר עליו רבי: "כמה גדולים מעשי חייא". כפי שמובא בגמרא (בבא מציעא פה, ע"ב), רבי חייא לא חס על כבודו והתעסק בכל הדרוש לתלמידיו כדי ללמדם תורה ויראה. מי אנו ומה חיינו בהשוואה לרבי חייא ולמעלתו, אולם הנהגתו כנר הוא לדרכנו החינוכית. אשר על כן, חובה מוטלת

על כל מחנך לברר ולמצוא את הדרכים ואת האפשרויות להגיע לליבותיהם של תלמידינו, על מנת להאחיב עליהם את תורת ה'. רק כך נזכה שלא תשתכח תורה מישראל לעולם.

6. להעביר מסר בהתרגשות ובהאחזה

עבודה רבה עומדת בפתחנו, לא רק בבירור הדרכים והאופנים להגיע לליבותיהם של תלמידינו, אלא גם איך להעביר להם יעדים ושיעורים אלו.

מסופר על הרבי מלעלוב שהקשיב לדברי מלמד דרדקי שבעירו. המלמד עסק אז בהסברת רש"י על הפסוק "ויען לבן ובתואל..." (בראשית כד, נ). שאל המלמד: "מדוע כתוב לבן ואחר כך בתואל? מכאן שלבן היה רשע וקפץ להשיב לפני אביו".

פניו של הרבי הפיקו אי שביעות רצון. שאל אותו המלמד: "במה טעית? האם רש"י אינו אומר כן?" ענה לו הרבי: "אכן דברי רש"י הם, אך צריך לקרוא אותם כהלכה".

"כך מלמדים: לבן ובתואל, איך ייתכן?" חבט הרב על השולחן ושאג בקול רם שהרעיד את הבית. "רשע היה וקפץ להשיב לפני אביו, ר-ש-ע-ה-י-ה!!" - רעד והתרגשות ניכרו בלבות הילדים למשמע הדברים.

כאז כן היום, משימתו העיקרית של המורה היא בהעברת הידע התיאורטי לעולם המעשה בחיי התלמידים, באופן מרגש אשר ישפיע עליהם לקבל ולהפנים את הדברים. ועל אחת כמה וכמה בתחום ההלכה, שאם הדברים אינם נלמדים כדבעי, אזי התלמידים לא יפנימו אותם אל תוכם ולא יתנהגו על פיהם בדרכי חייהם. לא די בסידור החומר שלפניכם, מורים יקרים, עליכם להשתדל בכל האמצעים העומדים לרשותכם להעביר את החומר כדי שיחדור בלב התלמידים. עליכם להשאיר רושם שייחרת בזיכרונם של צעירי הצאן.

שיעורי הלכה מעניינים ומתובלים במדרשי חז"ל, בסיפורים ובהפעלות מאתגרות, לצד התלהבות של המורה החי את שיעורי הדינים ברמ"ח איבריו ובשס"ה גידיו מקרבים את ילדי ישראל אל צור מחצבתם.

לא להירתע מלהמחזיז חלק מן המסרים, בין שתעשו זאת אתם ובין שיעשו זאת תלמידיכם לאחר הכנה מקדימה מצידכם. אשריכם שזכיתם להימנות עם מלמדי תינוקות של בית רבן, ואשרי חלקו של העושה שליחות נאמנה.

7. תאריזים לתלמידים

הרמב"ם בחיבוריו מרבה לכתוב שעלינו לתת לכל גיל לפי מבוקשו וכך למשוך אותם בעבותות של אהבה ללימוד תורה, ומתחיל בלימוד שאינו לשמה עד שיגיע ללימוד לשמה, ילדים באגוזים וקליות, גדולים בלבוש וכן על זו הדרך. עלינו לאמץ דרך זו בחינוך תלמידינו, להמריץ תלמידים בפרסים וכדומה והכול להגדיל תורה ולהאדירה.

8. אמצעים דידיקטיים

חובתנו לגייס את כל האמצעים הטכנולוגיים העומדים לרשותנו כחלק מכלי העבודה בהוראה. יש היום הרבה מצגות ודיסקים והפעלות שונות העוסקים כמעט בכל הנושאים הנלמדים. מכון התורה והארץ הוציא דיסק לומדה המסכם את עיקרי דיני שמיטה באופן חווייתי כסרטון וכמשחק, מומלץ מאוד להקרין דיסק זה או לגלוש באתר של המכון בכיתות חכמות שקיימות לרוב, ולעשות שיעור סיכום או שיעורי פתיחה לפי הצורך.

9. שאלת דוחה וימין מקרבת

חינוך תינוקות של בית רבן, אשר זכו לטוהר ולזכות הנפש מחד גיסא, אולם לקטנות המובילה אותם למעשי נערות מאידך גיסא, חייב להיות מלווה באיזון מתמיד בין הכוחות הפועלים עליהם. על כל תלמיד פועלים כוחות חזקים ופעמים קיצוניים ואפילו הפוכים זה מזה, הפועלים עליו בבת אחת. לפיכך, נדרשות מאיתנו המחנכים עדינות וסבלנות רבה כדי לקיים דברי חכמים: "לעולם תהא שמאל דוחה וימין מקרבת" (סוטה מז ע"ב).

מטרות שיעורי ההלכה

כמורים בתחילת לימודינו עלינו לברר את המטרות אשר עליהן נשליך יהבנו ומגמתנו בלימוד ילדי ישראל. מטרת שיעורי ההלכה סוכמו והוגדרו בחוברת תכנית לימודים של משרד החינוך בשנים תשמ"א/ד. וביארנו במדריכים למורים על חוברת ההלכה, 'הלכה לתלמיד' לכיתות א-ו. ניתן לראות מדריכים למורה אלו באתר הספרים של "הלכה לתלמיד" בקישור למורה.

מה בחוברות?

השתדלנו מאוד בחוברת זו לענות על כל המטרות, הצרכים והקשיים בהוראת הדינים במידת האפשר ולהורות ולהאיר למורה ולתלמיד את הדרך אשר ילכו בה כדלהלן:

- ✓ **סיכום ההלכות בלשון ברורה לתלמידים ובניסוח קצר וענייני.**
- ✓ **בפרקים רבים הראינו את הקשר בין תורה שבכתב לבין תורה שבעל פה, על ידי הבאת המקור מהתורה.**
- ✓ **בחוברות לכיתות א-ב רמת ההיקף והעומק של פרקי המבואות מוגבלת להשגת ילדים רכים בגיל זה.**
- ✓ **מעשה שהיה - סיפורי מעשיות שזורים בפרקי הספר וכל מטרתם לחזק את האמונה בה' בקרב תלמידינו, ולהביאם לראת ה' וליצור דמויות לחיקוי והנהגות שאליהן יש לשאוף. דיון בכיתה- בכיתות א-ב יצרנו פינה לדיון בכיתה על המסרים הנלמדים בסיפור וכן על ההלכות הנלמדות מהנהגות גדולי ישראל.**
- ✓ **מדרשים ואגדות כהקדמה לחלק מפרקי הלימוד כדי לתת לשיעור נופך סיפורי ומעניין (בחוברת או במדריך למורה).**
- ✓ **סיפורי חז"ל מהתלמוד ומהמדרשים וסיפורי צדיקים שזורים בפרקי הספר וכל מטרתם לחזק את האמונה בה' בקרב תלמידינו ולהביאם לראת ה' וליצור דמויות לחיקוי והנהגות שאליהן יש לשאוף (חלק מהסיפורים מובאים במד"ל).**
- ✓ **תרגול על ידי אירועים הקרובים לעולמם של התלמידים וממחישים את יישום ההלכה באופן מעשי.**
- ✓ **שאלות מעניינות ומגוונות, טבלאות ותרשימים להמחשה.**
- ✓ **תרמילון הבוחן הבנת המושגים הנלמדים.**
- ✓ **מושגים: על התלמידים לסכם את המושגים ביהדות שנלמדו בכל פרק.**
- ✓ **תמונות להמחשת המושגים ההלכתיים.**
- ✓ **עבודות כיתה - במדריך למורה בהצעות דידקטיות הבאנו ציטוט מחיבורים רבים (תנ"ך, משנה, מדרשי חז"ל, גמרא, רמב"ם, ספר החינוך, שולחן ערוך) כדי שהתלמידים יכירו וילמדו את מקור ההלכה האותנטי ויראו בחוש את צדדי המחלוקת ואת שינוי המנהגים השונים לפי הפוסקים ולפי עדות ישראל.**
- ✓ **תפוזרות, תשבצים והפעלות שונות (בכיתות הנמוכות).**
- ✓ **הפניות לשאלות רב.**
- ✓ **שאלות חקר, חשיבה ואתגר.**
- ✓ **מדריך למורה *הכלל*: הרחבות בהלכה ובמקורותיה, הצעות לדרכי הוראה וגיוון שיעורי ההלכה.**
- ✓ **גיוון השאלות בחוברות:**
 1. שאלות ידע והבנה
 2. אירועים הקרובים לעולמם של התלמידים
 3. טבלאות ותרשימים
 4. איסוף מתרמילון
 5. שאלות אמריקאיות
 6. שאלות שבהן התלמידים יצטרכו לספר על חייהם הפרטיים ועל מנהגים בביתם או על מעשים שעשו.
 7. עיון בטקסטים מספרים שונים לפיתוח מיומנות הלימוד מספרי פסיקה שונים.
 8. שאלת רב בית הספר, רב בית הכנסת, רב הקהילה כדי להשריש בתלמידים סמכות חכמים, ככל אשר יזרוך ואמונת חכמים.
 9. עבודות סיכום על המושגים ביהדות הנלמדים בפרקים השונים.
 10. עבודות כיתה לעבודה משותפת תוך כדי תהליך למידה בכיתה עם המורה.

בטוחנו בה' כי חוברת זו תקדם את תלמידינו להשגת המטרות הנעלות שהבאנו לעיל, אשר יביאו אותם לראת ה' ולהיות נאמנים לתורת ישראל.

המלצות דידיקטיות וחינוכיות כלליות

על מנת למנוע חזרה בהמלצות הדידיקטיות והחינוכיות, ריכזנו את ההמלצות הכלליות שנכונות לכל הלימוד של דיני שמיטה בכלל ולהרבה מפרקי הלימוד שבחבורות בפרט.

א. כל למידה המלווה בהמחשה מעשית בחיי בית הספר ערובה להפנמה של החומר הנלמד באופן עמוק יותר.

ב. סיורים- אנו טורחים רבות להסביר וללמד את ההלכות, אך אינה דומה ראייה לשמיעה. ראיית הדברים במו עיניהם תוכיח לילדים פי כמה מה פירוש הדבר- שמיטה- נטישה, עזיבת האדמה ועזיבת המלאכות. כך יבינו לליבו של הח- קלאי ואת גודל הניסיון שעומד לפתחו.

1. סיור בשדה- מומלץ לצאת לסיור בשדה מעובד בתחילת שנת הלימודים, לראות כיצד עובדים בו. לחזור על סיור כזה לאחר החגים, לשדה שבעליו הפקירו, לראות את השלט של ההפקר, את השדה מושבת ממלאכה. כדאי לתאם עם חקלאי שבסיום הסיור יענה לשאלות התלמידים ויסביר להם כיצד הוא מתמודד עם קיום מצווה זו. ואף יספר על שמיטות קודמות וחוויות.

2. סיור בחנות שמיטה- כדאי להראות לתלמידים כיצד מתבצעת המכירה. תאמו ביקור זה מראש עם בעל החנות או המשגיח וכך יתפנה לענות על שאלות ויסביר קמעא על התנהלותו השונה בשנת שמיטה בחנות.

- כדאי לתת לתלמידים לרשום לעצמם את ההבדלים שהם הבחינו בהם ביחס לשנים רגילות.
- מומלץ להכין את התלמידים לביקור מעין זה, בהתנהגות נאותה, בשמירה על רכוש בעל החנות ועל הפירות והירקות.
- מומלץ לעשות את ההבחנה בין מרכול המוכר תוצרת המסתמכת על היתר המכירה לחנות של אוצר בית דין וכדומה.

3. סיור בחממות ובמושבים המגדלים גידולי מים ועל מצע מנותק בחממות. יש לשים לב בהבדל בגידול בחממות במהלך שש השנים לגידול בשנת השמיטה.

ג. מומלץ לעשות סיכום השיעורים הנלמדים בעזרת צפייה בלומדה "עניין שמיטה" בהוצאת מכון התורה והארץ. בחבורות אנו מכוונים לאיזה שיעור מומלץ לראות לאחר מספר פרקי לימוד.

ד. מומלץ לבקר באתר של מכון התורה והארץ, שבו יהיו משחקים סרטים ועוד הפעלות בדיני שמיטה וערכיה. אתר שמיטה לילדים:

www.shmita.toraland.org.il

אתר כללי:

www.toraland.org.il

ה. מומלץ לעשות שימוש בהפעלות ובסדנאות המובאות בחוברת "מה עניין שמיטה" שיצא לאור ע"י מינהל החינוך הדתי ומינהל חברה ונוער בשנת תשנ"ד. ניתן למצוא שם הפעלות, משימות ומאמרים לרוב בנושא השמיטה.

ו. מומלץ לעשות שימוש בהפעלות ובסדנאות המובאות בחוברת 'בסוד השמיטה' שיצא לאור בשנת תשס"ז ע"י מינהל החינוך הדתי ומינהל חברה ונוער. הפעלות עוסקות במספר נושאים:

1. אבני יסוד במעגלי השמיטה (סדנה)

2. במעגלי השמיטה

3. "ושבת הארץ"

4. גיבורי כוח עושי דברו

5. על הארץ ועל המזון

6. לא תאמץ לבבך

7. ברוך הגבר אשר יבטח בה'

ז. מפגשי הורים- חובה חינוכית לערב את ההורים בלימוד נושא חשוב זה. יש לשתף פעולה עם כל הגורמים בבית הספר, מנהל, רב, ומחנכים ולארגן ערב בו ההורים ילמדו את הנושאים האקטואליים להם בדיני שמיטה בבית ובגינה.

ח. מומלץ לערוך מבחן מסכם, חידון בית ספרי נושא פרסים לעידוד התלמידים.

ט. כדאי לשאוף ללמידה כשהמבדק יהיה הגשת עבודה שנתית על הנושא.

- י. **מומלץ לעשות פינת שמיטה בלוח המודעות בבית הספר ובכיתה**, שם יוכלו התלמידים ללמוד מדיני השמיטה ולהתעדכן בהודעות שונות, החל מזמני קדושת שביעית לפירות וירקות, זמן הביעור וכדומה...
- יא. **מומלץ לנצל את כל אמצעי ההוראה העומדים לרשותכם (משחקי קלפים, דיסקי מחשב) כדי לחבב ולקרב את החומר הנלמד לעולמם של התלמידים.**
- יב. **מומלץ לנצל את גינת בית הספר ללמידה וליישום הלכות שמיטה.**
- יג. **מומלץ לנצל את המרחב הכיתתי לצורך ישום מעשי של דיני שמיטה**, כגון: פינת שמיטה והודעות מטעם הרבנות הראשית על זמני קדושת פירות ואיסור ספיחין וכדומה. פח שמיטה בכיתה וכדומה.
- יד. הצעות למורים לפעילות סביב השמיטה:
- מה עובר בראש של חקלאי, איך מסתדרים עם כל ההכשרים והמונחים של הפירות והירקות.

http://yba.org.il/show.asp?id=23306&big_cat=1511

2. פעילויות לשנת שמיטה - אתר רשת אמי"ת

<http://213.8.150.43/yesodi/shmita/money.html>

טו. באתר מכון התורה והארץ יוכלו המורים למצוא סרטים ומשחקים שיסכמו את החומר הנלמד לפי הנושאים השונים.

להלן הפניות לשיעורים ומשחקים באתר שמיטת הארץ:

- להעשרה וסיכום עברו לאתר 'שמיטת הארץ' למשחק טעמי השמיטה, משחק זיכרון חוויתי ללימוד הטעמים למצוות השמיטה. בכתובת: shmita.toraland.org.il/games
- להעשרה וסיכום עברו לאתר 'שמיטת הארץ' למשחק דיני הפקר בשמיטה, משחק קומיקס מהנה ללימוד דיני הפקר בשמיטה. בכתובת: shmita.toraland.org.il/games
- להעשרה וסיכום עברו לאתר 'שמיטת הארץ' לשיעור "מלאכות האסורות בשמיטה מהתורה". בכתובת: shmita.toraland.org.il/Lessons
- להעשרה וסיכום עברו לאתר 'שמיטת הארץ' לשיעור "מלאכות האסורות בשמיטה מדברי חכמים". בכתובת: shmita.toraland.org.il/Lessons
- להעשרה וסיכום עברו לאתר 'שמיטת הארץ' לשיעור "סיכום איסור מלאכות בשמיטה". בכתובת: shmita.toraland.org.il/Lessons
- להעשרה וסיכום עברו לאתר 'שמיטת הארץ': לשיעורים: "טיפול בעציצים בגינה" ו"טיפול בעציצים בבית" בכתובת: shmita.toraland.org.il/Lessons ולמשחק השקיית עציצים לסיכום הלכות טיפול בעציצים בשמיטה. בכתובת: shmita.toraland.org.il/games
- להעשרה וסיכום עברו לאתר 'שמיטת הארץ': לשיעור "מהם פירות שביעית?" בכתובת: shmita.toraland.org.il/Lessons ולמשחק שדה התעופה בכתובת: shmita.toraland.org.il/games
- להעשרה וסיכום עברו לאתר 'שמיטת הארץ': לשיעור "קדושת פירות שביעית" בכתובת: shmita.toraland.org.il/Lessons ולמשחק מסעדה צמחונית ללימוד שימוש מותר בפירות שביעית. בכתובת: shmita.toraland.org.il/games
- להעשרה וסיכום עברו לאתר 'שמיטת הארץ': לשיעור "אוצר בית דין" בכתובת: shmita.toraland.org.il/Lessons ולמשחק מנהל אוצר בית דין בכתובת: shmita.toraland.org.il/games
- להעשרה וסיכום עברו לאתר 'שמיטת הארץ': לשיעור "ביעור פירות שביעית" בכתובת: shmita.toraland.org.il/Lessons ולמשחק זלזלן הפירות בכתובת: shmita.toraland.org.il/games
- להעשרה וסיכום עברו לאתר 'שמיטת הארץ': למשחק מלך השמיטה, שעשועון ידע ללימוד על גזירת ספיחין, היתר מכירה, והלכות שמיטה נוספות. בכתובת: shmita.toraland.org.il/games

טו. ברוך ה' כיום הרחיב ה' גבולנו ומקיימים מצוות שמיטה בכמה וכמה אופנים, יש הסומכים על היתר המכירה ויש שלא, יש חנויות מרכזל רגילות ויש חנויות שמיטה- ו'אוצר בית דין'. מומלץ למורים לנהוג בחכמה ובתבונה חינוכית, לתת מקום לכל שיטה ולא להוביל כיוון שיפגע באחרים המשתמשים בשיטה אחרת.

הפניות לחיבורים העוסקים בנשאל השמיטה:

- ✓ בדורנו זכינו כי רבים מהרבנים ואנשי החינוך נטלו על עצמם את המשימה להנגיש את הלכות שמיטה לציבור הרחב. אנו מביאים בפניכם חלק מהחומרים הנ"ל לעיון והרחבה ולהעשרת ידיעותיכם בתחום.
 1. מקור חיים השלם, חלק ה פרק ערב- פרק רעז- הרב חיים דוד הלוי זצ"ל.
 2. קיצור שו"ע מקור חיים פרק קמג- הרב חיים דוד הלוי זצ"ל.
 3. קטיף שביעית, בהוצאת מכון התורה והארץ.
 4. סוד הארץ, בהוצאת מכון התורה והארץ.
 5. מאמר מרדכי, ושבתה הארץ- הרב מרדכי אליהו, פסקי הלכה תשובות ומאמרים בענייני שביעית, ירושלים, תשס"ח.
 6. שמיטה: תדריך לימודי והלכה למעשה- הרב מנחם בורשטיין, ירושלים תשס"ז.
 7. ספר השביעית והליכותיה, הרב יצחק יוסף ע"פ פסקי הגר"ע יוסף זצ"ל.
 8. שיעורי שביעית, הרב יוסף צבי רימון.
 9. השמיטה לאור המקורות, הרב צבי שינובר.
 10. בסוד השמיטה, בהוצאת משרד החינוך ומינהל החינוך הדתי מלווה בדיסק למחשב.

הדרכה לשימוש יעיל בחוברת לתלמיד לכיתות א-ב

- ✓ החוברת בנויה ללימוד כל דיני שמיטה הרלוונטיים לתלמיד לפי חודשי השנה.
- ✓ איור לצביעה ע"י התלמידים בנושאים רבים על מנת שדרך ההתעסקות בצביעה יכיר התלמיד פרטים שונים בחומר הנלמד תוך כדי הסבר המורה כיצד ומה לצבוע וכדומה.
- ✓ השתדלנו לסכם את הנושאים בצורה תמציתית ועניינית, ברמה ההולמת לתלמידים בניל הרך. הקטעים רבי המלל נועדו לקריאה והסבר ע"י המורה או ההורה. או ע"י כיתות שהמוכנות לקריאה גבוהה עוד בכיתה א'. תלמידי כיתה ב' יכולים ללמוד ולקרא מההלכות המסוכמות בצורה קצרה ועניינית.
- ✓ יחידות הלימוד קצרות וכוללות בין סעיף אחד עד שלושה סעיפים לפרק על מנת להקל על התלמיד הצעיר לזכור את הדינים.
- ✓ החוברת מיועדת ללמידה ברמות שונות. אין ספק שחלק מהחומרים, מההלכות ומהשאלות מתאים רק לתלמידים מסוימים, זאת לפי היכרותו של המורה המלמד את התלמידים השונים בכיתה. חובתנו כמחנכים לתת מענה לרמות השונות בכיתה, אשר מקורן לפעמים בפערים משנים קודמות וברקע אישי.
- ✓ תרגול באמצעות אירועים הקרובים לעולמם של התלמידים, הממחישים באופן מעשי את יישום ההלכה לחיי היומיום.
- ✓ איורים וציורים להמחשת ההלכות ופרטי הדינים.
- ✓ תפוזרות, תשבצים והפעלות שונות, כסיכום ללמידה על המושגים השונים.
- ✓ הלימוד בחוברת מותאם לפי חודשי השנה, מאלול-תמוז.
- ✓ על המורה להכין את הפרק לפני השיעור על מנת להתאים את הפרק לכיתה וללמד את החלקים המתאימים.
- ✓ יש מספר עבודות כיתה או עבודה למתקדמים שהן בגדר העשרה בלבד, אך אנו ממליצים ללמד אותן (בעיקר לכיתה ב).
- ✓ שאלות אשר יסומנו בכוכבית או ייצבעו באדום כהה הן שאלות רשות למתקדמים השימוש בשאלות מסוג זה לפי ראות עיני המורה, רמת כיתתו וקצב התקדמותו בחומר הנלמד.

✓ **מעשה שהיה-** בפרקים רבים שזורים סיפורים רבים, שכל מטרתם לחזק את האמונה בה' בקרב תלמידינו ולהביאם ליראת ה' וליצור עבורם דמויות לחיקוי והנהגות שאליהן יש לשאוף.

✓ **חומלץ לספר סיפורים אלו בכיתה בהתלהבות ולערוך דיונים קצרים על המסרים הנלמדים מהם. בסיפורים אלו באים לידי ביטוי ההלכות הנלמדות בפרק ואף הלכות אחרות שלא נלמדו באותו נושא.**

✓ קטעים רבי המלל בחוברת לכיתות א - קטעים אלו מיועדים למורה או להורה למיקוד החומר הנלמד והנדרש. לכיתות ב' התלמידים יכולים לקרוא קטעים אלו היות וכל פרקי ההלכות נעים בין סעיף- שלושה סעיפים.

✓ **'מעשה שהיה'-** בכיתות א' על המורה להמחיש ולקרוא את המעשה באופן שירתק את התלמידים, בכיתות ב' ניתן לתת לתלמידים לקרוא בבית עם ההורים.

✓ במדריך למורה יש הרחבה להלכות מסוימות ולשאלות היכולות להתעורר במהלך השיעור בכיתה. כמו כן תוכלו למצוא רעיונות נוספים בהעברת השיעור ובגיוונו בדרכי הוראה נוספות.

✓ **גיוון השאלות בחוברת:**

1. **שאלות ידע והבנה.**

2. **אירועים** הקרובים לעולמם של התלמידים.

3. **טבלאות ותרשימים.**

4. **שאלות אמריקאיות.**

5. **שאלות שבהן התלמידים יצטרכו לספר על מנהגים בביתם** או על מעשים שעשו.

6. **שאלת רב בית הספר** או רב בית הכנסת כדי להשריש בתלמידים סמכות חכמים.

7. **עבודות כיתה** לעבודה משותפת תוך כדי תהליך למידה בכיתה עם המורה.

8. **מושגים:** בפרקים רבים נשאלים התלמידים על המושגים החדשים שלמדו. לרוב ע"י מתיחת קווים בין המושג לבין הביאור המתאים.

9. **ציורים וצביעה** שמביאים את התלמיד להכרה ולהבנת המושג ההלכתי לפרטיו, איך הוא נראה וכדומה.

מפרט המיומנויות לחוברת ושבתה הארץ

לכיתות א-ב

חוברת זו נכתבה על מנת לתת מענה למורי כיתות א-ב, בחוברת מסודרת על מנת ללמד בצורה מקיפה את דיני שמיטה. החוברת מסודרת ללימוד מקיף של הלכות שמיטה.

מיומנויות - השתדלנו להתאים את הנלמד לשלב בו נמצא תלמיד ממוצע בכתה א' מבחינת הקריאה. המשימות הניתנות לתלמידי מיד נעות ממיומנויות של מוכנות בתחילת השנה ועד משימות כתיבה יצירתית, תשובות לשאלות בסוף השנה. השתדלנו לפתח מיומנויות רבות וחשובות לילדי כיתות א' בכלל המקצועות ויישמנו אותם בלימוד שיעור הלכה. להלן המיומנויות שעבדנו עליהם במהלך המשימות השונות והמגוונות בחוברת לכיתה א'.

מפרט המיומנויות:

- ✓ סידור תמונות ברצף לפי סדר הסיפור.
- ✓ צביעה עפ"י הוראות
- ✓ ציור עפ"י הדמיון.
- ✓ התאמה בין מילה והיפוכה
- ✓ השלמת מילים בעזרת תרמילון.
- ✓ שאלון רב-ברירתי
- ✓ הבחנה בפרטים בציור
- ✓ הפנמת מסר ממעשה שהיה
- ✓ מיון מדבקות/תמונות למקום המתאים בטבלה
- ✓ שאלות הבנת הנקרא
- ✓ השלמת פס' עפ"י הטקסט ("קלז")
- ✓ התמצאות בלוח השנה.
- ✓ מציאת הבדלים בין תמונות
- ✓ הבחנה ומיון בדברים שונים
- ✓ הבנת טקסט הלכתי.
- ✓ הכרת המושגים ביהדות.
- ✓ התאמה והעברת קוים.
- ✓ צביעה לפי מספרים.
- ✓ התאמת ספרה לכמות
- ✓ תאום עין-יד-התמצאות במבוך.
- ✓ גזירה והדבקה
- ✓ "מעשה שהיה" בקטעים שונים, שיבצנו אגדות חז"ל רלבנטיות. האגדות מובאות ע"מ לחבר את הילדים לעולמם של חז"ל ובנייתם כדמויות מופת בנפש הילד (האוהבים מאד סיפורים בגיל זה). הסיפורים מובאים בכתב קטן אך בניקוד מלא. הם מיועדים לקריאה לפני הכיתה ע"י המורה או ההורה בבית וכן עבור תלמידים שהגיעו לכתה א' קוראים.
- ✓ פינת דיון כיתתי- לאחר קריאת המעשה שהיה יש לערוך דיון להפנמת המסרים מהסיפור ולפתח בהם את כללי הדיון ואת הפנמת הקריאה לחיים המעשיים.
- ✓ "שאלות הורים או רב בית הספר"- פינה בה הילדים מבררים וכותבים (בשלב ראשון בעזרת ההורים) את מנהג המשפחה. בכתה אפשר לפתח דיון ומתן לגיטימציה למנהגים השונים של קהילות שונות. המורה ידגיש את היסודות המאחדים את כלל ישראל בקיום המצוות על אף הבדלי המנהגים ביניהם.

הרחבות והצעות דידקטיות לפרקי הלימוד השונים

לכיתות א-ד

שְׁבַחֵי הָאָרֶץ וּמְצֹוֹתֶיהָ

לְכוּמֵנוּ עַל אֶרֶץ יִשְׂרָאֵל

ה' הַבְּטִיחַ לְאַבוֹת - לְאַבְרָהָם, לְיִצְחָק וּלְיַעֲקֹב אֶת אֶרֶץ יִשְׂרָאֵל. לָהֶם וּלְזָרְעָם עַד עוֹלָם, כְּפָתוּב:

1. לְאַבְרָהָם - "בְּיָוֶם הַהוּא כָּרַת ה' אֶת אַבְרָם בְּרִית לְאֵמוֹר לְזָרְעֶךָ נִתְּנָה אֶת הָאָרֶץ הַזֹּאת מִנְּהַר מִצְרַיִם עַד הַנָּהָר הַגָּדֹל נְהַר פְּרָת" (בראשית טו, יח)
2. לְיִצְחָק - "וַיִּרְא אֱלֹהֵי ה' וַיֹּאמֶר אֵל תֵּרַד מִצְרָיִם שָׁכֵן בְּאֶרֶץ אֲשֶׁר אֹמַר אֵלֶיךָ: גֹּר בְּאֶרֶץ הַזֹּאת וְאַהֲיָה עִמָּךְ וְאַבְרָכְךָ. כִּי לְךָ וּלְזָרְעֶךָ אֶתְּנֶה אֶת כָּל הָאֲרָצוֹת הָאֵל וְהַקְּמוֹתֶי אֶת הַשְּׂבָעָה אֲשֶׁר נִשְׁבַּעְתִּי לְאַבְרָהָם אָבִיךָ: וְהִרְבִּיתִי אֶת זָרְעֶךָ כְּכֹכְבֵי הַשָּׁמַיִם..." (בראשית כו, ב-ד).
3. לְיַעֲקֹב - "וַהֲנֶה ה' נֹצֵב עֲלֵיו וַיֹּאמֶר אֲנִי ה' אֱלֹהֵי אַבְרָהָם אָבִיךָ וְאַלְהֵי יִצְחָק הָאָרֶץ אֲשֶׁר אֶתְּנֶה שְׂכָב עֲלֶיהָ לְךָ אֶתְּנֶנָּה וּלְזָרְעֶךָ: וְהָיָה זָרְעֶךָ כְּעֶפְרַת הָאָרֶץ..." (בראשית כח, י-יד).

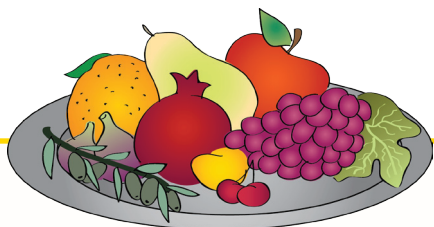
שְׁבַח פְּרוּת הָאָרֶץ

• חֲכָמֵינוּ בְּגִמְרָא מְסַפְּרִים בְּשִׁבְחָהּ שֶׁל אֶרֶץ יִשְׂרָאֵל וּבְמַעֲלַת פִּירוּתֶיהָ הַפְּיוּטִיָּה וְהַמְּבֹרָכִים.

1. רְמִי בְּרַ יְחֻזְקָאֵל מְסַפֵּר שְׁיוּם אֶחָד הַגִּיעַ לְעִיר בְּנֵי בְּרַק וְרָאָה שָׁם עֲזִים שְׂאוּכָלוֹת מִתַּחַת לַתְּאֲנָה. הוּא הִבְחִין שֶׁהַדְּבִשׁ הַנוּטֵף מִהַתְּאֲנָה מִתְּעַרְבֵב עִם הַחֶלֶב הַנוּטֵף מִהַעֲזִים. וְעַל מַחֲזָה זֶה הוּא אָמַר אֶת הַפְּסוּק: "אֲשֶׁר נִשְׁבַּע לְאַבְרָהָם לָתֵת לְךָ אֶרֶץ זָבַת זָב, נוֹזֵל חֶלֶב וְדְבִשׁ" (שְׁמוֹת יג, ד) (עַל פִּי מְסַכֵּת כְּתוּבוֹת קִיא עֲמוּד ב - קִיב עֲמוּד א).
2. רַבֵּי יוֹחָנָן מְסַפֵּר: כְּשֶׁהָיָה תִינוּק חוֹתֵךְ חָרוֹב הָיָה נִמְשָׁף חוּט שֶׁל דְּבִשׁ עַל שְׁתֵּי זְרוּעוֹתָיו (עַל פִּי מְסַכֵּת בְּבֵא בְּתָרָא דְּרַף צֵא עֲמוּד ב).

מְצֹוֹת הַבְּטוּחַ לְיִשְׂרָאֵל

- "דָּרַשׁ רַבֵּי שְׁמַלְאִי: מִפְּנֵי מָה נִתְּאָוּהָ (הַשְּׂתוּקָה, רְצָחָהּ מְאֹד) מִשָּׁה רַבְּנֵינוּ לְהִיכָנֵס לְאֶרֶץ יִשְׂרָאֵל? וְכִי לֹא כָּל מִפְּרִיָּה הוּא צָרִיךְ? ... אֲלָא כֹּה אָמַר מִשָּׁה: הַרְבֵּה מְצֹוֹת נִצְטוּוּ יִשְׂרָאֵל וְאִין מִתְקִימִין אֲלָא בְּאֶרֶץ יִשְׂרָאֵל, אֲכַנְס אֲנִי לְאֶרֶץ כְּדִי שְׂתִתְקִימוּ כָּלָן עַל יְדֵי" (מְסַכֵּת סוּטָה דְּרַף יד עֲמוּד א)

הַצְּמִיחַ דִּיקָטוּיֹת עֲבוֹדַת כִּיתָה

- ✓ קְרָאוּ אֶת הַמְּקוּרוֹת שֶׁלפְּנִיכֶם וְהִשִּׁיבוּ עַל הַשְּׁאֵלוֹת הַבְּאוֹת.
- 1. כְּתַבוּ שְׁתֵּי הַבְּטוּחוֹת שֶׁהַבְּטִיחַ ה' לְאַבוֹת הָאוֹמָה.
- 2. מָה הַשְּׂפַע הַמִּתּוֹאֵר כִּאֵן מִלְּמַד עַל אֶרֶץ יִשְׂרָאֵל?
- 3. הַסְּבִירוּ וְהַדְּגִימוּ אֶת הַבִּטּוּי: "אֶרֶץ זָבַת חֶלֶב וְדְבִשׁ".
- 4. מִדּוּעַ מִשָּׁה רַבְּנֵינוּ רָצָה מְאֹד לְהִיכָנֵס לְאֶרֶץ יִשְׂרָאֵל?

הגדרה זו מתייחסת לחלק המרכזי במצוות השמיטה והוא - השבתה והמנועות ממלאכה בקרקע. מקור המצוה בתורה:

"כי תבאו אל הארץ אשר אני נתן לכם ושבתה הארץ... שש שנים תזרע שדה... ובשנה השביעית שבת שבתון יהיה לארץ שבת לה: שדה לא תזרע וכרמך לא תזמור... שנת שבתון יהיה לארץ: והיתה שבת הארץ לכם לאכלה לה וילעבדה ולאמתה ולשכיריה ולתושביה הגרים עמך: ולבהמתך ולחיה אשר בארצה תהיה כל תבואתה לאכל" (ויקרא כה ב-ז).

הצעות דיסקיות

שאלות חזרה

העתיקו את התשובה הנכונה למחברת.

1. "הארץ אשר אני נתן לכם" היא:

- א. ארץ מצרים
- ב. ארץ ישראל
- ג. ארץ העמים

2. את מצוות השמיטה מקיימים רק

- א. בחוץ לארץ
- ב. בארץ ישראל
- ג. בכל מקום

3. שנת השמיטה נקראת בתורה:

- א. תבואתה לאכול
- ב. שמיטת אדמות
- ג. שבת שבתון

4. את תבואת הארץ יאכלו..

- א. רק בעלי האדמה
- ב. רק העניים
- ג. כולם

5. קראו את הפסוקים הבאים וכתבו בלשונכם מהי השאלה המתעוררת בשנה זו?

"וכי תאמרו מה נאכל בשנה השביעית, הן לא נזרע ולא נאסף את תבואתנו? וצויתי את ברכתי לכם בשנה הששית ועשית את התבואה לשלש השנים: וזרעתם את השנה השמינית ואכלתם מן התבואה ישן עד השנה התשיעית עד בוא תבואתה תאכלו ישן" (ויקרא כה כ-כב)

6. מהי תשובת ה' לחקלאי? מה אתם למדים ממנה?

✓ הברכה לשומרי שביעית

- בימינו הילדים לא מכירים עבודת אדמה ומתוך כך גם לא מבינים את הקושי של החקלאי בשנת השמיטה.
- ניתן להקדים ולספר לתלמידים הצעירים על ציור שיצרו, עבודה בשיעור אומנות שהם מאוד אוהבים ועמלו עליו קשה והנה בדרכם הביתה הוא נפל לשלולית מים ונרטב או עף ברוח ועברה מכונים ונסעה עליו. כיצד היו מרגישים?
 - להפנות אליהם שאלות המחדדות את העצב שהם חשים כלפי דבר שעמלו עליו ונהרס. מתוך כך להגיע לחקלאי הרואה את אדמתו בשנת השמיטה.
 - **הכמינו נתנו ביטוי לקושי שיש בשמירת שביעית. דרך המדרש הם דרשו שגיבור אמיתי הוא אדם ששומר שמיטה:**

"גיבורי כוח עושה דברו"-

אמר רבי יצחק נפחא: מי בימינו נקראים גיבורי כוח עושים את דבר ה'?
אלו הם שומרי השמיטה, שומרי שביעית.
ומדוע שומרי שביעית הם גיבורי כוח??
בדרך כלל אדם עושה מצווה למשך יום אחד, לפעמים הוא מקיים מצווה שבוע שלם, ואולי אפילו למשך חודש, אבל שנה שלימה??
וזה ששומר את שנת השמיטה. רואה את השדה שלו בלי צמחים, שדה בור, ורואה את הכרם שלו נותן מעט פירות במשך שנה שלימה, ואינו מתאונן - האם יש גיבור גדול מזה?
עליהם נאמר: " איזהו גיבור? הכובש את יצרו!"
(ע"פ ויקרא רבה א)

ע"י מדרש זה, בדיון כיתתי ניתן להסביר את הקושי שבשנת השמיטה לחקלאי.

אוצר האדמה- העשרת אוצר מילים

להגדרת עבודת האדמה מוקדשות מילים שונות.
זהו המקום ללמוד עם התלמידים מילים חדשות הקשורות בעבודת האדמה:

1. חרישה, מחרשה- פילוח והפיכת האדמה.
2. זריעה- פיזור זרעים באדמה
3. נטיעה- שתילת עצים
4. עידור- חפירה סביב הצמח
5. קציר- חיתוך שיבולים
6. בציר- קטיפת ענבים
7. מסיק- קטיפת זיתים
8. זמירה- גיזום, קצוץ

רעיון לפעילות:

- ✓ הכנת משחק זיכרון -מילה ופירושה.
- ✓ כמו כן יש לערוך הבדל בין כרם, מטע, פרדס ויער.
- ✓ היכן אני גדל? לימון, ענבים, זיתים, תותים, אבטיח, תפוח, תפוז וכו'...
- ✓ ניתן לדבר על כך שעצי סרק גדלים ביער ועל ההבדל בין עצי סרק לבין עצי פרי.
- ✓ מילים נרדפות: אדמה= קרקע; איכר= חקלאי; עניי= רש; עץ= אילן וכו'...

מצוות התלויות בארץ

מצוות התלויות בארץ, הן מצוות הקשורות לעבודת הקרקע. מצוות אלה נוהגות ברובן רק בארץ ישראל, ורובן קשורות לתמיכה הן כלפי העניים והן כלפי שבט לוי המנועים מעבודה בתקופת בית המקדש.

✓ בספר דברים פרק כד, יט-כא מתואר:

"כִּי תִקְצֹר קִצְרֵךְ בְּשָׂדֶךָ וְשִׁכַּחְתָּ עֹמֵר בְּשָׂדֶךָ לֹא תָשׁוּב לְקַחְתּוֹ לְגֵר לִיתּוֹם וְלְאֻלְמָנָה יִהְיֶה לְמַעַן יְבָרְכֶךָ ה' אֱלֹהֶיךָ בְּכֹל מַעֲשֵׂה יָדֶיךָ: כִּי תִחַבֵּט זֵיתְךָ לֹא תִפְאַר אַחֲרָיֶךָ לְגֵר לִיתּוֹם וְלְאֻלְמָנָה יִהְיֶה: כִּי תִבְצֹר פְּרִמָּה לֹא תַעֲוִלֵל אַחֲרָיֶךָ לְגֵר לִיתּוֹם וְלְאֻלְמָנָה יִהְיֶה:"

✓ בספר ויקרא פרק יט, ט-י:

"וּבְקִצְרְכֶם אֶת קִצְרֵי אֲרָצְכֶם לֹא תִכְלֶה פֶּאֶת שְׂדֵךְ לְקַצֹּר וְלִקְטֹף קִצְרֵךְ לֹא תִלְקֹט: וְכִרְמֶךָ לֹא תַעֲוִלֵל וּפְרִט פְּרִמָּה לֹא תִלְקֹט לְעֵנִי וְלְגֵר תַּעֲזֹב אֹתָם אֲנִי ה' אֱלֹהֵיכֶם."

- 1. לקט -** עזיבת שתי שיבולים הנופלות בשעת הקציר לעניים (אחת מחמש מתנות שציוותה התורה לעזוב לעניים).
- 2. שכחה -** עזיבת עומר שנשכח בשדה ועזיבת קמה שנשכחה מהקציר לעניים (אחת מחמש מתנות שציוותה התורה לתת לעניים).
- 3. פאה -** כל בעל שדה חייב להשאיר בסוף שדהו קמה לא קצורה עבור העניים (אחת מחמש מתנות שציוותה התורה לתת לעניים).
- 4. פרט -** עזיבת ענבים בודדים (ענב אחד או שניים) הנושרים בשעת הבציר לעניים (אחת מחמש מתנות שציוותה התורה לתת לעניים).
- 5. עוללות -** אשכול קטן שענביו מפוזרים ולא יורדים זה על גב זה, ואין להם פסיגים המחוברים בשדרה זה על גב זה- חייב בעל הכרם להשאירו לעניים. (אחת מחמש מתנות שציוותה התורה לתת לעניים).
- 6. שביעית -** איסור על עיבוד אדמה וקצירת פירותיה שנה תמימה, פעם בשבע שנים במטרה להשאירם לעניים ולחלשים בחברה.
- 7. תרומה גדולה -** תרומה שחובה לתת לכהן מגידולי האדמה. מהתורה אין לה שיעור, אפילו חיטה אחת פוטרת את כל הערימה (דברים יח, ד). חכמים הגדירו שלושה שיעורים בתרומה זו: עין טוב-1/40, עין בינונית-1/50 ועין רעה-1/60.
- 8. מעשר ראשון -** הפרשת עשירית מהתבואה או מהפירות, שמצווה מהתורה (במדבר יח, כד) לתת ללוי, לאחר שהופרשה מהם תרומה גדולה.
- 9. תרומת מעשר -** לאחר שהלוי רבל את המעשר הראשון, התורה מצווה אותו להפריש ממנו עשירית, ולתת כמות זו לכהן (במדבר יח, כו-כח).
- 10. מעשר שני -** לאחר שהפרישו מהתבואה או מהפירות תרומה גדולה ומעשר ראשון התורה מצווה את הבעלים להפריש מעשר שני, עשירית ממה שנשאר לו, מעשר זה שייך לבעלים, החייבים להעלותו לירושלים ולאוכלו בטהרה. מעשר זה נוהג בשנה הראשונה, השנייה, הרביעית והחמישית של השמיטה (אבד"ה). למי שקשה לעלות כמות זו לירושלים, יש אפשרות לפדותה תמורת כסף (בתוספת חמישית), בכסף זה יקנה בירושלים צורכי אכילה ושתייה. כיום פודים מעשר שני בפרוטה.
- 11. מעשר עני -** הפרשת עשירית מהתוצרת החקלאית בשנה השלישית והשישית (ג"ו) למחזור השמיטה לעניים.

הצעות דיסקיות

- ✓ ניתן להוסיף עוד מצוות לפי רמת הכיתה.
- ✓ ניתן לעשות ערב הורים וילדים: ללמוד הלכות זריעה במקומות שלא ע"ג הקרקע (מצע מנותק) ולזרוע ביחד קטניות על צמר גפן.

מצוות שאינן תלויות בארץ	מצוות תלויות בארץ

תקיעת שופר, השבת אבידה, לקט, מעשר עני, טלית ידיים, לימוד תורה, שאיטה, פאה, צדקה, עוללות

הרחבות

מצוות השמטה דומה למצוות השבת

- כמו שהשבת מלמדת אותנו שהעולם שייך לה, כי ה' ברא אותו ונח ביום שבת, כך השמטה מלמדת אותנו שהעולם שייך לה' והוא מצוה אותנו להחזיר לו את אדמתו.
- מנוחת השמטה דומה למנוחת השבת. בשנת השמטה לא רק לבעלים העשירים יש חקשה, גם העובדים שלהם מקבלים מנוחה ולא עובדים את האדמה.
- שוויון בין העשיר לעני. כמו שבשבת העני דומה למלך, גם בשמטה, העני יכול ללכת ללמד תורה במקום לעבד ויכול לקחת אכל מהשדה חנם (על פי שמואל דוד לוצאטו, יסודי התורה נה).

הצעות דיסקיות

שאלות חזרה

- השלימו את המשפט במחברת.
 - מצוות השמיטה דומה למצוות _____.
 - השמיטה מלמדת אותנו שהעולם שייך _____.
 - שוויון בין _____ ... בשמיטה העני _____ ללכת ללמוד תורה במקום לעבוד.
 - העני יכול לקחת אוכל מהשדה _____.
- לפניכם פסוקים שנאמרו על השמיטה ועל השבת. ערכו טבלה במחברת והקבילו בין הפסוקים המתאימים בין שתי המצוות.

מצוות השבת

"ששת ימים תעבד ועשית כל מלאכתך: ויום השביעי שבת לה' אלהיך לא תעשה כל מלאכה אתה ובנך ובתך עבדך ואמתך ובהמתך וגרך אשר בשעריך: פי ששת ימים עשה ה' את השמים ואת הארץ את הים ואת כל אשר בם וינח ביום השביעי על כן ברה' את יום השבת ויקדשהו" (שמות כ ז-י).

מצוות השמיטה

"פי תבאו אל הארץ אשר אני נתן לכם ושבתה הארץ שבת לה': שש שנים תזרע שדך... ובשנה השביעית שבת שבתון יהיה לארץ שבת לה' שדך לא תזרע וכרמך לא תזמור... שנת שבתון יהיה לארץ: והיתה שבת הארץ לכם לאכלה לה ולעבדך ולאמתך ולשכירך ולתושבך הגרים עמו: ולבהמתך ולחיה אשר בארצך תהיה כל תבואתה לאכל" (ויקרא כה ב-ז).

3. אלו שמות נוספים יש למצוות השבת ולמצוות שמיטה בתורה, לפי הפסוקים שלעיל.

4. העתיקו את המשפטים הנכונים למחברת.

השמיטה דומה לשבת כי:

א. בשתיהן נחים מהעבודה.

ב. בשתיהן אוכלים שלוש סעודות.

ג. בשתיהן מדליקים נרות לפני כניסתן.

ד. בשתיהן הזמן פנוי ללימוד תורה.

ה. בשתיהן האדם מתפנה לשבת עם בני ביתו.

ו. שתיהן מלמדות אותנו שה' ברא את העולם.

ז. שתיהן מלמדות אותנו שהעולם שייך לה'.

ח. בשתיהן מותר לעשות מלאכות כדי להציל את העץ.

ט. שתיהן מספר 7 בסדרה.

י. בשתיהן העני דומה לעשיר שאינו צריך לעבוד לפרנסתו בשדה.

5. העתיקו את הטבלה והשלימו את החסר במחברת

שבת	יום א			יום ג		יום א	שבת
		שנה ה				שנה א	שמיטה
			תשע"ב				תשס"ח

7 א' יודע?

5. השלימו את החסר במחברת.

א. יש שבעה ימים בשבוע. היום השביעי נקרא _____.

ב. בשנה _____ בארץ ישראל מקיימים מצוות שמיטה.

ג. בני ישראל הקיפו את העיר _____ שבע פעמים.

ד. _____ בבית המקדש היו שבעה _____.

ה. בסוכות יושבים _____ ימים.

ו. בחג הפסח אוכלים מצה _____ ימים.

ז. אנו חוגגים את חג השבועות לאחר ספירת שבעה _____.

תראו: שבעה, באנורה, קניס, ירחו, השביעית, שבת, שבועות

6. היפכו את המספרים לאותיות.

50, 10, 2, 10, 8

50, 70, 10, 2, 300, 5

30, 20

השְׁמִטָּה וְטַעֲמֶיהָ

הרחבות

טעמי מצות השְׁמִטָּה:

• טעמים רבים נתנו חֲכָמִים לְמִצְוֹת הַשְׁמִטָּה:

1. לְחַזֵּק בְּנוֹ אֶת הָאֱמוּנָה בְּה' כְּבוֹרָא הָעוֹלָם.
2. לְחַזֵּק בְּנוֹ אֶת הַתְּחוּשָׁה שֶׁהָעוֹלָם כָּלוּ שִׁיף לָה'.
3. כְּדֵי שֶׁנִּכְלֵל לְהַתְּפַנּוֹת לְלַמֵּד תּוֹרָה.
4. כְּדֵי שֶׁנִּשְׁפָּר אֶת הַמִּידוֹת שֶׁלָּנו. כְּמוֹ: מִדַּת הָעֲנָוָה, מִדַּת הַחֶסֶד, מִדַּת הַוְוִתְרָנוּת.
5. לִיצוֹר שְׁוִיוֹן בֵּין הַמַּעֲמָדוֹת (עֲשִׂיר וְעֵנִי) וְצָדֵק חֲבֵרְתִי.
6. כְּדֵי שֶׁהָאֲדָמָה תִּנּוּחַ וְכָךְ תִּתֵּן יָבוֹל טוֹב יוֹתֵר בְּשָׁנִים הַבָּאוֹת.

• טעמי מצות השְׁמִטָּה נְחָלְקִים לְשָׁלוֹשׁ קְבוּצוֹת:

1. בֵּין אָדָם לְמַקּוֹם.
2. בֵּין אָדָם לְחֵבֶרֶת.
3. בֵּין אָדָם לְעַצְמוֹ.

הצעות דיסקיות

- יש להדגיש בעיני התלמידים שמצוות השמיטה מזמנת לנו סדרה של מצוות המביאים אותנו לרצף של השתלמויות וניסיונות בהם אנו נאלצים להתמודד, ומתוך כך מתחזקים באמונה בה' ובביטחון בו, מתחזקים בעבודה על המידות ורוכשים את מידות הענוה והוותרנות מתוך דאגה לאחר ולחסר, מצווה המביאה אותנו ליותר שיוויון וצדק חברתי. השמיטה מביאה אותנו לתיקון חברתי - כללי המבוסס על תיקון האדם הפרטי.
- ההשתלמות בלימוד התורה ובעבודה על המידות במהלך שנת השמיטה עד לשיא של קבלת התורה:
"תיקון החברה המושג ע"י מצוה זו, קודם לו בעצם תיקון האדם. גדול הוא המבחן אשר המלוח עומד בו בתיתו כספו על קרן הצבי, גדול הוא הניסיון אשר הקונה מתנסה בו בהחזירו הקרקעות ביוזבל, וכח רב של "עושי דברו" מתגלה אצל בעל הפרדס והכרם בהפקירו היבול לכל דכפין. והעובר דרך ניסיונות אלה מתעלה ומתרומם, משתפר ומשתלם.
הוא הדין העומד בניסיון "וכי תאמרו מה נאכל". המגלה אמונתו ובטחונו בהמנעו מזריעה הוא מתחסן כלפי ימי המעשה.... הנה כי כן מתגלה כאן התוכן ש"בין אדם לעצמו".

והנה עוד דבר ערך מושג במצות השמיטה, והוא: שחרורו של האיכר לשנה אחת מהעבודה החקלאית השוטפת ומתן אפשרות להתכנסות בבתי מדרש לשם התרעננות רוחנית.... השתלמות נוספת בלימוד, במחשבה ובמדות....

כוונת התורה בזה באה לידי גילוי בולט במצות "הקהל", "מקץ שבע שנים במועד שנת השמיטה בחג הסוכות". כשכל העם אשר עסק בתורה במשך השנה מתאסף על נשיו וטפו לבית המקדש ושומע מפי האיש המרום בעם- מלך ישראל- את דברי התורה, ורואה עצמו "כאילו עתה נצטווה בה מפי הגבורה שומעה" (רמב"ם הל' חגיגה פ"ג ה"ו). שנה של התכוננות רוחנית מעמידה את העם כאילו בפני קבלת התורה מחדש, מחדשת את מעמד הר סיני... אשרי העין ראתה זאת! (הרב שאול ישראלי, מתוך הקדמה לספר בצאת השנה, הוצאת הרה"ר לישראל, ירושלים, תשי"ט).

שאלות חזרה

1. כיצד קיומם מצוות השמיטה מחזק את הקשר שלנו עם ה'?
2. כיצד קיומם מצוות השמיטה מחזק את הקשר שלנו עם הבריות ועם החברים?
3. כיצד קיומם מצוות השמיטה עושה אותנו אנשים עם מידות טובות יותר?
4. העתיקו את הטבלה למחברת והשלימו בלשונכם את החסר.

טבלת סיכום טעמי מצוות השמיטה

הטעם	הסבירו והדגימו	סוג הטעם
1	אמונה בה' כבורא העולם	
2		
3		
4	ביטחון בה'	בין אדם לאדם
5		
6		

שאלות חקר ואתגר

5. עיינו בדברי הרב חיים ויטאל והשיבו על השאלות הבאות:
 - כשבני ישראל נכנסו לארץ מיד החלו בעבודת האדמה. זה רץ לכרמו וזה לשדהו. כדי שלא יימנעו מלימוד התורה, ה' תיקן להם זמנים שישבתו מהעבודה ויעסקו בתורה. הזמנים ניתנו להם בהדרגה והם:
 1. יום השבת- היום השביעי
 2. חודש תשרי- החודש השביעי (מרובה בחגים)
 3. שנת שמיטה- השנה השביעית
 וזאת כדי שישראל יוכלו לעמול וליגע בתורה ומתוך כך יתחברו לה' בהדרגה, כנגד העמל והטורח מהמלאכה בחיי היום יום, אשר מטבע הדברים מושך אותם לארציות ומנתק אותם מרוחניות (על פי 'עץ הדעת טוב', פרשת בהר).
 - א. הסבירו מה היה החשש כאשר נכנסו בני ישראל לארץ?
 - ב. כיצד ה' עזר לנו להתגבר על חשש זה?
 - ג. כתבו טעם נוסף למצוות השמיטה לפי הרב חיים ויטאל.

העשרה - על דמויות בהלכה

✓ מומלץ לספר לתלמידים על דמותו ואישיותו המיוחדת של הרב שאול ישראלי זצ"ל:

תמונת אחי"ה הרב שאול ישראלי זצ"ל

הבריחה לארץ ישראל

✓ (סלוצק, כ"ה תמוז תרס"ט - ירושלים, י"ט סיון תשנ"ה)

עלטה. סופת שלג מיללת בישימון הקפוא שעל הנהר פרוה על גבול רוסיה-פולין. קור חודר עצמות. אין נפש חיה. לפתע, שלוש דמויות לבנות מגיחות, מתקדמות הן אט-אט אל עבר הנהר הקפוא. רק עיניהן הבוהקות בהחלטיות ובאמונה נראות מבעד לחריצים בסדינים הלבנים העוטפים אותם מכף רגל ועד ראש. בידיה של אחת הדמויות חבילה אותה היא נושאת בזהירות, עטופה היא היטב, ספר תורה בה.

מי הם האנשים הללו המסכנים את חייהם בהברחת גבול בלתי חוקית זו? מדוע ישמחו הם כשיתפסו על ידי משטרת הגבולות הפולנית ויושלכו אל הכלא?

מספר שבועות קודם לכן, בתחילת שנת תרצ"ג (1933), נשמעת דפיקה חרישית בדלתו של הרב קלעמעס, רבה של מוסקבה. בפתח עומדים שלושה בחורים. ארשת פניהם מעידה כי בפיהם שאלה הרת גורל. מבקשים הם שהרב יפסוק להם הלכה בדיני נפשות: האם מותר להם לסכן את חיי הגוף למען חיי הנשמה?

האם מותר להם לברוח מרוסיה בנגוד לחוק, אף שאם יתפסו אחת דינם לכיתת היורים?

הימים ימי המשטר הקומוניסטי ברוסיה, נחוש הוא למחוק כל שריד של יהדות מן הארץ. אסור ללמוד או ללמד תורה, ומי שנתפס אחת דתו להשלח לסיביר ולקפוא שם למוות. ר' שאול וחבריו עומדים בפני הרב קלעמעס. בדמיונו חוזר ר' שאול אל השנים הארוכות של לימוד תורה בישיבות סתר שונות, בסלוצק ובמינסק, עת היו הבחורים מתחלפים בתורנות של תצפית שתתריע מפני כל שוטר או מלשין. חוזר הוא גם אל החודשים האחרונים במוסקבה, עיר הבירה, אליה הגיעו במטרה להשיג אישור הגירה, המפתח לחירות. שב ונזכר הוא בעמידה בקור המקפיא בתורים הארוכים לקבלת אישור הגירה, רק כדי לשמוע שוב ושוב את התשובה 'לא', בעליית הגג, בשני הכסאות המשמשים לו מיטה בתקופה האחרונה, ובסנדלריה בה לומד הוא את מקצוע הסנדלרות כשמחשבותיו עסוקות בהוויות אביו ורבה (לומד הוא סנדלרות, כי רק אם יחשב 'בעל מקצוע' לא יגורש מן העיר). כעת גמלה ההחלטה בלבו: לא עוד, לא ניתן להשאר במחנק הרוסי כשהנשמה שואפת לקבל את מזונה האמיתי. עליו לצאת מכאן ויהי מה, חייב הוא ללמוד תורה. מה יפסוק הרב? חיי הגוף, או חיי הנשמה? מצחו של הרב חרוש קמטים, חיים ומוות עומדים על כף המאזניים. "גורל הגר"א" (פתיחתו של ספר תנ"ך בדרך העוברת בסוד מדור לדור למציאת רמז בפסוקים) הוא לוחש ונועל את דלת חדרו. מקדש הוא עצמו, ובחיל ורעדה עורך את הגורל. "פנו וסעו לכם ובואו הר האמורי... ארץ הכנעני והלבנון עד הנהר הגדול נהר פרת" זוהרות המילים השחורות מתוך הספר. התרגשות עצומה אוחזת בנוכחים - הכוון ברור, ואף הדרך רמוזה - הנהר פרוה הוא החוצץ בין רוסיה לפולין, השער אל החירות ואל התורה. בכ"ג שבט תרצ"ג נטלו הבחורים את נפשם בכפם וחצו את הנהר הקפוא עד לגדתו הפולנית.

את חייו יקדיש הרב ישראלי לתורה. על כן, את סיפור בריחתם הנועזת הוא יספר לבני משפחתו שנים לאחר מכן רק בלילי ט' באב. זה הזמן היחיד בו יש זמן לשיחת חולין, כי אין ללמוד בו תורה. הוא יספר כיצד נתפסו בידי משטרת הגבולות הפולנית, כיצד הושלכו לכלא, כיצד את דתם היתה להיות מוסגרים לרוסיה ולמותם הבטוח אם לא יושג עבורם היתר כניסה לארץ אחרת, כיצד פנו במכתב נרגש למרן הראי"ה קוק זצ"ל שיפעל להשגת 'סרטיפיקטים' (אשורי כניסה לארץ מאת המנדט הבריטי) עבורם, וכיצד זכה לעלות לארץ הקודש ולהסתופף בצלו ובצל מרן הרב חרל"פ זצ"ל ב'ישיבה המרכזית העולמית'.

רב בכפר הרא"ה

✓ חנוכה תרצ"ח (1938). ארבעה נרות דולקים בחנוכה שהובאה אל הצריף המשמש בית כנסת. אור ה'לוקס' (מנורת נפט) המשתלשל מן התקרה מאיר את הפנים הנרגשות, את החולצות הלבנות ואת מכנסי החאקי של החברים הגודשים את הצריף. עשרות זוגות עינים נוצצות מופנות אל עבר הגאון הירושלמי הלבוש בבגדיו המסורתיים, הרב יעקב משה חרל"פ, שבא לכבד את הארוע. תלמידו המוערך והאהוב, הרב שאול ישראלי, יוכתר כאן היום לרבו של המושב כפר הרא"ה.

חלוצים הם בני הכפר. חלוצים אף יותר מבני הקבוצים והמושבים בסביבה. בקושי מפרנסים הם עצמם, ועם זאת בונים הם בית לרב. עובדים הם מצאת החמה ועד לשקיעתה, ועם זאת רוצים הם להוסיף וללמוד תורה בשעות הערב. קשה העבודה בפלחה, ברפת ובפרדס, ועם זאת מתעקשים הם לעשותה רק על פי ההלכה - למצוא דרך שהפרות תחלבנה בשבת גם כאשר מסוכן להכניס ערבי לכפר, למצוא "הרכבה" מותרת שתשפר את תנובת השזיפים, להקפיד על המרחק שיש לשמור בין גדולי השדה כך שלא יאסרו בכלאיים, ולודא שהמשק לא יתמוטט גם בעת שמירת השמיטה. רוצים הם חיים מלאים של תורה ועבודה.

חלוץ הוא גם הרב ישראלי. אין לכל השאלות הללו תשובות מן המוכן. בחלקן יש לחזור למקורות ראשוניים, למשנה ולתוספתא. נדרש גם לצאת לשדות, להבין את המציאות, ואף להתייעץ עם אגרונומים מקצועיים. המאמץ הוא אדיר. אולם דמות דיוקנו של אביו, הרב בנימין איזראעלי הי"ד, מלווה אותו ומחזקת את רוחו. שואב הוא ממסירות הנפש הבלתי מוגבלת של אביו, עת שב לאחר מלחמת העולם הראשונה לעיירה קוידנוב ההרוסה והתמסר לשקומה של הקהילה. לימד הוא תורה, אף שאסור היה הדבר, עד שהלשנה הביאה לגרושו לסיביר, שם נעלמו עקבותיו. גם זכר אמו, הרבנית חוה הי"ד, שנרצחה במלחמת העולם השנייה, עומד לפניו בעיני רוחו. את חיי התורה אשר נקטעו שם בנכר בעיירה הרוסית עומד הרב ישראלי להמשיך כאן בכפר הרא"ה שבעמק חפר.

אמנם כן. במשך השנים, כאן בכפר הרא"ה גבש הרב ישראלי יחד עם בני הכפר דגם מחודש של חיי תורה קהילתיים בשילוב עבודה חקלאית. בשיעורים קבועים ובדרשות בזמנים מיוחדים רומם הרב את חיי היום-יום בכפר. עם השנים הפך על ידם את החברים ל"כמעט רבנים", תוך שהוא חי אתם את חיי הכפר. לחגים נוסף נופך חדש, ובמיוחד בחגיגות המשותפות ביום העצמאות, שהפכו דגם לשובים רבים אחרים. בשילוב נדיר של נעם הליכות ותקיפות בעמדות הנהיג הרב ישראלי את עדתו, כאשר לצידו הרבנית האהובה בת-שבע, שידעה תמיד למי לעזור ואיך, ולא פעם ישבה סכסוכים עוד טרם הגיעו אל הרב לבריור. האחרים הובאו לדין תורה אצלו, או להרכב מורחב שבראשו עמד, ומעולם לא יצאו את גבולות הכפר. כל רגע פנוי שלו נוצל ללימוד התורה, אף את העצים בגינתו השקה כשגמרא קטנה בידו. אישיותו היא שהניעה את הרב נריה זצ"ל להקים בכפר את ישיבת בני עקיבא הראשונה. בשיעוריו נטע את אהבת התורה ואת הכלים ללמודה ובהנהגתו את הכבוד ללומדיה.

הצורך בפסיקה במצוות התלויות בארץ לבני הכפר דרבן את למודו של הרב ישראלי בהלכות אלו, ועד מהרה הוא הוכר כבר סמכא בנושא להתישבות הדתית כולה. בכפר התקיימו ימי עיון לחקלאים מכל קצות הארץ, והרב ישראלי עצמו נדד בין הקבוצים והמושבים כדי להטמיע הלכות אלו בקרב החקלאים. מאוחר יותר עמד הרב ישראלי במשך שנים רבות בראש הועדה למצוות התלויות בארץ של הרבנות הראשית. הלכות אלו הן גם נושא ספרו הראשון "ארץ חמדה", אותו סיים ביום הקמת המדינה, ה' אייר תש"ח (אף כי ראה אור רק מספר שנים מאוחר יותר).

רב, מורה, מחנך ומרביץ תורה לרבים

✓ קיץ תש"ח, חודשים ספורים לאחר קום המדינה. על מרפסת ביתו של הרב ישראלי בכפר הרא"ה נאספת קבוצה של רבנים, רובם צעירים. רוצים הם שדעת תורה תשפיע על דמותה של המדינה שזה עתה קמה. מקימים הם את 'חבר הרבנים של הפועל המזרחי', התאגדות של רבנים שפעלה רבות לחזוק החיים התורניים בקהילות ובתנועה הציונית דתית. שנים רבות ישפיע גוף זה על חיי הקהילה של הציונות הדתית ועל סדר יומה. הצעתו לנוסח התפילה ליום העצמאות תהפוך נחלת הכלל, ו'ירחי כלה' רבי המשתתפים שינהיג יהפכו דוגמא לחקוי לאחרים. הרב ישראלי ערך את בטאונו, 'התורה והמדינה', בו ראו אור עיוני היסוד על יחסה של התורה למדינה היהודית המתחדשת, לסוגיות חברתיות בה ולשאלות שחידושי הטכנולוגיה מעוררים (הבטאון 'תחומין' היוצא לאור עד היום הינו המשכו של מפעל זה). גדולי הרבנים באותה תקופה השתתפו בו, וכל גליון עוטר במאמר מפרי עטו של הרב ישראלי. מאמריו כונסו מאוחר יותר בספרו 'עמוד הימיני'. מהווים הם עד היום את התשתית ההלכתית לכל דיון תורני בנושאים אלו (סמכות הכנסת והממשלה, מינוי נוכרים לכנסת, מפקד אוכלוסין, חוק השבת, פעולות תגמול, המשטרה בשבת, כשרותם של 'בני ישראל' מהודו, הפלה במקרה של מחלה ועוד ועוד). הוא היה גם דוברו ודָּבָרו של 'חבר הרבנים'. קולו הצלול נשמע בכל כינוס ארצי של ה'פועל המזרחי' (לימים מפד"ל), כאשר הוא משריש בסדר יומה של הציונות הדתית ערכי קודש והגינות של תורה.

עם השנים יצא שמעו למרחוק, והוא נבחר למועצת הרבנות הראשית, בה כהן כמעט ברציפות משנת תשי"ג עד שנת תשנ"ג.

מכפר הרא"ה יצא הרב ישראלי גם ללמד. תחילה בישיבה שבכפר. מאוחר יותר ב'מדרשיה'. שם בסס את 'מחשבת ישראל' כמקצוע בתוכנית הלמודים, כאשר ספרו 'פרקים במחשבת ישראל' התקבל כספר הלימוד למקצוע.

✓ תחילת "זמן" חורף תשי"ט (1959). ישיבת מרכז הרב בבנינה הישן, 'בית הרב'. התרבו הספסלים. צעירים מוכשרים ותוססים, ביכורי הישיבות התיכוניות, נתאספו ובאו. רוצים הם ללמוד, צמאים הם לתורה. הפצירו וחזרו והפצירו בראש הישיבה, הרב צבי יהודה הכהן קוק זצ"ל, לתגבר את המלמדים, והוא שולח אותם לכפר הרא"ה, אל הרב ישראלי. גם בו צריך היה להפציר. "שנים עוסק אני בהלכה, שיעור כללי בישיבה זה משהו אחר, זה למדנות...". אולם לבסוף הוא מסכים. עתה הם דרוכים. מצפים הם לשיעורו הראשון. נעמד הרב על יד העמוד של בעל התפילה ופונה לקהל. "יעמוד הרב על הדוכן, ליד ארון הקודש". עולה הרב ישראלי שלוש מדרגות אל ארון הקודש, נושק לפרוכת, ו... יורד מדרגה אחת, "במקום שהרב קוק עמד אינני יכול לעמוד". "ל"ו שנה התמיד הרב ישראלי במסירת שיעור כללי בישיבה. תחילה במעונה הישן, ולאחר מכן בחדש, בקרית משה. תחילה כר"מ, ולאחר פטירתו של הרב צבי יהודה זצ"ל, כראש הישיבה יחד עם הרב אברהם שפירא זצ"ל. אלפי תלמידים שמעו את לקחו, רוב מנינם ובנינם של רבני הקהילות של הציונות הדתית והר"מים בישיבותיה בארץ, ורבים אחרים התופסים עמדות מפתח בחברה. רבים מרבני הקהילות היו מתעצים אתו ממקום כהונתם, הן בשאלות של הלכה והן על דרכי הנהגה. לא בכדי כינוהו 'רבם של רבנים'.

✓ בשנת תשכ"ה (1965) מונה הרב ישראלי לכהן בבית הדין הגבוה לערעורים בירושלים. על כן עזב את כהונתו בכפר הרא"ה. בן כ"ח הגיע אל הכפר וכ"ח שנה כהן בו. עתה נפתח פרק חדש בפועלו. מאות פסקי דין יצאו מתחת ידו, חלקם פורצי דרך, עת ישב על כס הדיינות יחד עם גדולי הדיינים שבאותו הדור. עשרות מהם כונסו לימים בספריו 'חוות בנימין' ו'משפטי שאול'. גם על הכשרתם של דייני העתיד שקד הרב ישראלי. בשנת תשמ"ז (1987) הוקם מכון 'ארץ חמדה' ללמודי הדיינות והוא היה נשיאו. פועלו זכה להכרה, ופרסים שונים הוענקו לו, אף שלא היה לו ענין בהם, ביניהם גם 'פרס ישראל' (לספרות תורנית, תשנ"ב).

✓ ליל יום ירושלים. עצרת ההודיה בישיבת מרכז הרב מגיעה לשיאה. אור יקרות מאיר את האולם הצפוף עד אפס מקום, אלפים עומדים מחוצה לו וצופים במתרחש בעזרת מסכים גדולים. הרבנים וחברי הכנסת כבר הגיעו, ולפני מספר דקות אף ראש הממשלה נכנס והתישב ליד השולחן שב'מזרח'. עתה מחכים כולם לדרשה המרכזית של הערב, דרשתו של ראש הישיבה הרב שאול ישראלי. פותח הוא בדבור איטי, שקול ומדוד, אולם עד מהרה קולחים דבריו בהתלהבות סוחפת ובקול מלא עוצמה, כדבר אחד הנביאים. יחד עם ההודיה על שחרורה של ירושלים וחבלי יהודה ושומרון, יתיחס הרב ישראלי, כמדי שנה בשנה, לשאלות המשמעותיות שעל סדר היום הציבורי באותה תקופה. ירומם את השעה ויחזק את הרוח, במיוחד במאבק על שלמות הארץ. יחזור ויתבע באופן חד וברור חיים קדושים בארץ ישראל השלמה "להחזיר עטרה ליושנה, עטרת התורה למדינת התורה, עטרת התורה לארץ ישראל - ארץ התורה". לרבים היה זה 'דבר הציונות התורנית' של אותה השנה.

✓ בשבת קודש פרשת 'שלח לך', י"ט סיון התשנ"ה, התבקש הרב ישראלי לישיבה של מעלה. מעטים זכו לכתרי תורה כה רבים כרב ישראלי. רב מוערך, ראש ישיבה מפורסם, פוסק בשאלות הקשות והמורכבות ביותר ודיין בבית הדין הגדול. בזכות מסירות נפשו לתורה, מרוסיה הקפואה והמסוכנת ועד לירושלים המאוחדת, ובזכות עמלו רב השנים להנחלתה של התורה בחיי הקהילה של הציונות הדתית ובמשנתה על מדינת ישראל המתחדשת, היה הרב ישראלי ממעצבי דרכה התורניים העיקריים של הציונות הדתית בדור הקודם. "שר תורה ומלכות" הספידוהו. על מצבתו חרותות המילים 'גאון בתורה ובמידות'. עולם שלם של חיים, שכל רגע בו מסור היה לתכלית הגדולה, מקופל במלים אלו.

(באדיבות חתנו הרב שרייר והרב שמואל כ"ץ)

פרטים נוספים על תולדותיו של הרב ישראלי זצ"ל ניתן לראות בספר 'גאון בתורה ובמידות', הוצאת ארז תשנ"ט.

מחזוריות שנות השמטה

הרחבות

מחזוריות השמטה

• מַסְתִּי הַחֲלוּ לְקַיֵּם אֶת מִצְוַת הַשְּׂמֵטָה וְאֶת מִצְוַת הַיּוֹבֵל?

הוֹשֵׁעַ בֶּן נוּן כָּבַשׁ אֶת הָאָרֶץ בְּמִשְׁפָּחָה שְׁבַע שָׁנִים. לְאַחַר מִכּוּן חֵלֶק אוֹתָהּ לְנַחֲלוֹת הַשְּׁבֻטִים בְּמַהֲלֹךְ עוֹד שְׁבַע שָׁנִים, בְּסֹף הַכֹּל אָרְבַּע עָטָרָה שָׁנָה. לְאַחַר שְׁכַל שְׁבֻט הַתִּישָׁב בְּנַחֲלָתוֹ, עָבְדוּ עֲבוֹדַת אֲדָמָה בְּמִשְׁפָּחָה שֵׁשׁ שָׁנִים, וְהַשָּׁנָה הַשְּׁבִיעִית הָיְתָה שְׁנַת הַשְּׂמֵטָה הָרִאשׁוֹנָה. הִיא הָיְתָה הַשָּׁנָה ה-21 מֵאֵז כְּנִיסַת עַם יִשְׂרָאֵל לָאָרֶץ. לְאַחַר שְׁבַע שְׂמֻטוֹת, קִיְּמוּ אֶת מִצְוַת יוֹבֵל.

• מִחְזוֹרִיּוֹת שְׁנֹת הַשְּׂמֵטָה מֵאֵז תְּחִלַּת בַּיִת שְׁנִי

מִימֹת יְהוֹשֻׁעַ בֶּן נוּן עַד סוֹף יְמֵי בֵּית הַמִּקְדָּשׁ הָרִאשׁוֹן, כָּל עַם יִשְׂרָאֵל הָיָה בְּאָרֶץ וְכָל שְׁבֻט גֵּר בְּנַחֲלָתוֹ. מִנֵּן הַשְּׂמֻטוֹת הָיָה עִם מִנֵּן הַיּוֹבֵל. מִנּוּ שְׁבַע שְׂמֻטוֹת וְאַחַר כֵּן שְׁנַת יוֹבֵל. כְּאִמּוֹר מֵאֵז חָרְבַן בַּיִת רִאשׁוֹן לֹא נִוְהַגְתָּ מִצְוַת יוֹבֵל. כְּשִׁשְׁבוּ לָאָרֶץ בְּתַחֲלַת יְמֵי הַבַּיִת הַשְּׁנִי, הַחֲלוּ לְקַיֵּם מִצְוַת שְׂמֻטָה כָּל שְׁבַע שָׁנִים לְלֹא מִצְוַת יוֹבֵל, מֵאֵז וְעַד הַיּוֹם.

הצעות דיסקוסיות

העתיקו את התשובה הנכונה למחברת.

1. כמה שנים עברו מאז כניסת עם ישראל לארץ עד שהם קיימו בפעם הראשונה את

מצוות היובל?

א. 14 שנים

ב. 64 שנים

ג. 21 שנים

2. מַסְתִּי לֹא קִיְּמוּ אֶת מִצְוַת הַיּוֹבֵל?

א. מימי יהושע בן נון.

ב. מזמן חורבן בית ראשון.

ג. תחילת בית שני.

3. סדרו את המילים שהתבלבלו והסבירו אותן במחברת.

א. יטשמת עותקרק

ב. טהשמי

ג. בליו

ד. מצוות יותהתלו רבא

מְלָאכּוֹת חֻקְלָאִיּוֹת הָאֲסוּרוֹת בְּשָׁנַת שְׁמִטָּה מְדַרְבְּנָן (חֻכְמִים)

הַצְּמִיחַ דִּיקוּטוֹת

שאלות חזרה

1. מדוע חשוב לדעת מהן המלאכות האסורות מהתורה ומהן התולדות האסורות מדרבנן?
2. מדוע מלאכות חרישה ונטיעה אינן אסורות מהתורה לפי כל הפוסקים?
3. יוסף חקלאי בעל כרם ענבים. בשנת תשע"ה נזכר שלא זמר את זמורות גפניו. הוא שאל את הרב האם יוכל לעשות פעולת זמירה בשמיטה, ובכך למנוע נזק גדול לגפנים ולהצילו מהפסד ממוני גדול?
הרב השיב לו: על אף שפעולת הזמירה במצב זה היא "לאוקמי אילנא" אין היתר לכך, ה' ימלא חסרונו. הסבירו ונמקו את תשובת הרב.

העתיקו למחברת את התשובה הנכונה:

4. מהו "אוקמי אילנא"?

- א. מיועד להציל ולקיים את האילן.
- ב. מיועד לחזק ולשפר את האילן שיתחזק יותר.
- ג. שם של אילן.
- ד. כשהאילן צומח עקום.

5. מהו "אבוריי אילנא"?

- א. מיועד להציל ולקיים את האילן.
- ב. מיועד לחזק ולשפר את האילן שיתחזק יותר.
- ג. שם של אילן.
- ד. כשהאילן צומח ומעבירים אותו למקום אחר.

6. המלאכות האסורות בשמיטה מן התורה הן:

- א. זריעה, זמירה, השקיה, עידור
- ב. זריעה, זמירה, קצירה, בצירה
- ג. זריעה, עידור, סיקול, זיבול, השקיה
- ד. זמירה, חרישה, עידור, קצירה

7. חלק מהמלאכות האסורות מדרבנן הן:

- א. ניכוש עשבים, דישון, כיסוח, ריסוס, הרכבה, הברכה, זיבול, סיקול אבנים ויישור הקרקע.
- ב. זריעה, זמירה, קצירה, בצירה
- ג. גיזום האילן למען קיומו
- ד. מלאכה הנעשית בכדי לאוקמי אלינא.

8. כתבו מי עבר על איסור? פרטו ונמקו דבריכם.

- א. דוד השקה עציץ כדי לזרז צמיחתו.
- ב. מנחם השקה את הפרחים שבגינתו כשראה שהם עומדים לנבול.
- ג. מירית ניכשה עשבים מסביב לעץ פרי המזיקים לו.
- ד. משה עדר מתחת לעץ הזית שבחצר ביתו כדי שיניב יותר זיתים.
- ה. איילה כיסחה את הדשא החדש ששתלוהו לפני מספר חודשים ועדיין לא נקלט יפה.
- ו. יוסי פיזר דשן (חומר כימי שיש בו מזון לצמח) בין שיחי הנוי בגינתו, כדי לזרז את גידולם.
- ז. מאיר ריסס את הפירות שבעצי גינתו כדי להרחיק מזיקים שונים.

9. סדרו את האותיות שהתערבבו והסבירו מהו הקשרם לנושא הנלמד.

- א. ריעהז
- ב. מזירה
- ג. ציקרה
- ד. ישהחר
- ה. רהבצי
- ו. יעהנט

פְּעֻלוֹת חִקְלָאִיּוֹת שְׁמַתָּר לַעֲשׂוֹתָן בְּשָׁנַת שְׁמַתָּה

הצעות דיקטאות

שאלות חזרה

1. נסחו בלשונכם כלל לפעולות או למלאכות המותרות בשנת השמיטה.
2. א. כתבו באיזה אופן מותר גיזום ענפים לצורך הסך לסוכה?
ב. נמקו דבריכם.
3. העתיקו את הטבלה למחברת והשלימו את החסר.

המקרה	הדין	הנימוק
חפירות לצורך הטמנת כבלי חשמל		
גיזום גדר חיה בוגרת, כדי לשמור על צורתה המיוחדת		
גיזום ענפים המהווים מפגע לסביבה		
ניכוש עשבים על מנת למנוע מנחשים להסתתר שם		
קטיפת פירות לצורך אכילה פרטית		
גיזום גדר חיה צעירה		
בצירת ענבים מכרם למכירתם בשוק		

טבלת סכום האלמנטים האחרים נ"ל:

המלאכה	הדין	באור הדין
השקיה	מתנת	ההיתר הוא רק אם זה נעשה כדי למנוע נזק ולא לצורך השבחת הצמיחה. לכן יש לצמצם בכמות המים להשקיה על ידי הגדלת הפרטי הזמן בין השקיה להשקיה.
דשון	מתן	ההיתר הוא רק אם זה נעשה כדי למנוע נזק או נזרף לקיומו של הצמח ולא לצורך השבחת הצמיחה. ממליץ לדשן לפני שנת השמטה באופן שהצמחה לא תצטרף דשון נוסף למניעת נזק בהמשך.
גזים שיהים ועצים	מתן	ההיתר הוא רק אם זה נעשה כדי למנוע נזק או שמהנה סכון (ענפים הנוגעים בכבלי חשמל) או שמירה על צורת הצמח ולא לצורך השבחת הצמחתו. לכן מתן לגזם גדר תיה 'בוגרת' כי אין הגזים נועד להצמחתה. כמו כן מתן לגזם ענפים המהיים גורם מפריע או מסכן.
גזם גדר תיה צעירה	אסור	כי גזם זה יביא בהכרח להצמחת ענפים חדשים.
נכוש עשבים	מתן	ההיתר הוא רק אם מניעת הנכוש תגרום לנזק נפרד לצמחים. או כדי לסלק נחשים וכדומה. ולא לצורך השבחת הצמיחה. יש לכסח מעל פני השקע או לרסס ולהמנע מעקירה מהשורש.
כסוח דשא 'בוגר'	מתן	ההיתר הוא רק אם המטרה לשמור על צורתו של הדשא ולא לצורך השבחת הצמיחה.
כסוח דשא צעיר	אסור	כי בהכרח שהכסוח יגביר את הצמחתו של הדשא.
קטיף פרחים - לנוי	מתן	היות וזה לא נעשה לצורך תקלאי או להשבחת את הצמיחה. אולם יש לעשות זאת בטונוי. כגון: לחתך בגובה אחר מן הרגיל.

הצעות דיסקיות

שאלות חזרה

- נסחו כלל על פיו ניתן לטפל בנינת נוי בשמיטה.
- א. מה הבעיה שיכולה להיווצר לאנשים שמתנוררים בבית משותף ורוצים לשמור על הלכות שמיטה, אך שכנים אחרים אינם מעוניינים?
ב. הציעו פתרונות לבעיה. נמקו דבריכם.
- אביו של חיים מנכש את העשבים שבגינה. הוא עובד לאט ובזהירות רבה. הוא מסביר לחיים: במקומות צחיחים עם עשבים גבוהים יש קישש לנחשים! חייבים לנכש, אך בזהירות. חיים תמה ואמר לאביו: אבל למדנו בכיתה שהשנה, שנת שמיטה, ואסור לנכש עשבים!?

כתבו תשובה לחיים.

4. סביב גינתה של שמחה שתלו שיחים, שבעתיד יהיו גדר חיה. פעם בכמה שבועות האב גוזם את ענפי השיחים כדי לזרז את צמיחת הענפים שיגדלו יותר מהר. כשהחלה שנת השמיטה, שאלה שמחה: כיצד ינהג אביה בשנה זו? כתבו תשובה לשמחה.

5. חנן הוא גנן המטפל במשך השנים בנינות בבתים פרטיים ומשותפים. הוא רשם לעצמו אלו פעולות הוא רשאי לעשות בגינה ואילו אסורות. כתבו מהי הדרך המותרת לביצוע הפעולות הבאות בנינת נוי בשמיטה: השקיה, כיסוח דשא, ריסוס, דישון, גיזום, ניכוש וקטיף פרחים.

טיפול בגינת נוי ובעציצים

אם בבית הספר יש גינה ועציצים כדאי לקשר את ההלכות לעולם התוכן של הילדים ולתת להם לסייר בגינת בית הספר.

משימה:

עליכם לסייר בשטח בית הספר ולבדוק איזה עציצים קיימים.

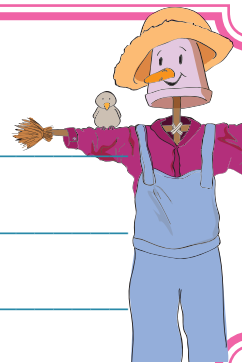
בדקו כל עציץ אם הוא נקוב או לא. הכינו רשימה מסודרת.

הכינו שני כרטיסי הנחיות שייתלו ליד העציצים, מה לעשות בהם בזמן השמיטה, בעזרת ההלכות שלמדתם.

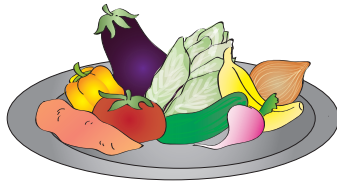
עציץ זה אינו
עציץ נקוב

עציץ זה הוא
עציץ נקוב

כרטיס הנחיות טיפול בעציץ:

1. משחק זה נועד לכיתות ב-ד כדי לעשות את ההפרדה בין פירות שיש בהם קדושת שביעית לבין פירות שאין בהם קדושת שביעית. על המורה להכין עץ ולתלות על הענפים שלו סעיפים שונים של הלכות קדושת שביעית.
2. מתחת לעץ להניח שני סלים. על האחד כתוב "פח שמיטה" (אליו נכנסות שאריות של קדושת שביעית) ועל השני "פח רגיל".
3. המורה תחלק בין התלמידים פתקים עם הגדרות שונות לפירות.
4. התלמידים יחליטו על פי ההלכה לאיזה פח מתאים הפרי שלהם.

כללי קדושת פירות שביעית

- **פירות העץ אשר חנטו בשנת השמיטה**, יש בהם קדושת שביעית. חנטו לפני או אחרי השמיטה, אין בהם קדושת שביעית.
- **ירקות אשר לקטו - אספו- אותם בשנת השמיטה**, יש בהם קדושת שביעית אם גדלו בשנת השמיטה, אבל לקטו אותם לאחר שנת השמיטה, אין בהם קדושת שביעית.
- **פירות של היתר מכירה-** לא נוהגים בהם קדושת שביעית, אפילו אם חנטו בשנת השמיטה.
- **יבול של מצע מנותק-** אין בו קדושת שביעית כלל.
- **פירות אוצר בית דין-** יש בהם קדושת שביעית.
- בננות נחשבות כירק לעניין קדושת שביעית. והולכים אחרי הלקיטה ולא אחרי החנטה.
- **אתרונים-** נוהגים בהם כפירות וכירקות. לכן, אם חנטו בשנת השמיטה, יש בהם קדושת שביעית, אפילו אם הלקיטה הייתה לאחר השמיטה. לקטו אותם בשנת השמיטה, יש בהם קדושת שביעית אפילו אם החנטה הייתה בשנה השישית.

האם יש בי קדושת שביעית והיכן תניחו את שאריותי?

אקריס

1. אתרוג מפרדס יהודי נקטף בתחילת שנת השמיטה.
2. אתרוג מפרדס יהודי נקטף בתחילת השנה השמינית.
3. בננה בתחילת שנת השמיטה (גדלה בשישית ונלקטה בשביעית).
4. בננה בתחילת השנה השמינית (גדלה בשמיטה ונלקטה בשמינית).
5. תפוח עץ מאוצר בית דין.
6. תפוח עץ שקטפו בתחילת שנת השמיטה (גדל בשנה השישית).
7. גזר שלקטו בתחילת שנת השמיטה (גדל בשנה השישית).
8. גזר שלקטו בתחילת השנה השמינית (גדל בשנת השמיטה).
9. תפוח עץ שנקטף בתחילת השנה השמינית (גדל בשמיטה).
10. חסה של מצע מנותק.
11. תות של מצע מנותק.
12. אגס מהיתר מכירה.

תשובות: פח שמיטה: 1,2,3,5,7,9, פח רגיל: 4,6,8,10,11,12

הצעות בדיקטיות-רעיון לפעילות ט"ו בשבט בשנת שמיטה

- ✓ בשנת השמיטה אין אפשרות לנטוע עצים מאחר והמלאכה אסורה בקרקע. התורה אסרה ארבע מלאכות מפורשות: זריעה, קצירה, זמירה ובצירה. חז"ל תקנו להחמיר במלאכות נוספות המשביחות את הצומח.
- מצוות השמיטה היא מצווה מרכזית המלמדת ומחנכת יסודות של אמונה וערכים לאדם ולחברה. לכן מומלץ לזרוע ולנטוע מעשה טוב בקהילה.
- ✓ **כדאי לערוך שיחה כיתתית על ערכים במצוות השמיטה, המשמעות של "זריעה" במעשים טובים, כוחו של מעשה טוב אחד. כמו כן מומלץ לשוחח על מוקדי סיוע נצרכים בחיי קהילה ועל ערך התרומה של כל יחיד בקהילה. כל ילד/קבוצה יבחרו מעשה טוב שהם רוצים לעשות.**
- ✓ יש להיערך לשיתוף פעולה מצד ההורים ומצד אנשי צוות נוספים על מנת להוציא לאור את "מבצע הנטיעות".

א' שבט תרפ"ד

בדבר המנהיג הכשר והיפה הנהוג אצלנו בארץ הקודש, לעשות טיוע כעלי, עם התלמידים ביום ראש השנה לאילנות, חמישה עשר בשבט, ולנאום אפי עצי פרי ביחוד להרבות את ישוב ארץ ישראל ולרומם את רוח התלמידים ביסוד החיים של הבניין האומי בארץ אבות וצפיית עתידו האדול.

וכאשר השנה הפאת שנת שמיטה היא שחן הדין ראוי ומחוייב הוא להמנע מכל עבדות הארץ ככתוב בתורתנו הקדושה: "ושבתה הארץ".... על כן אבקשכם נא עשו מכר לשביעית, והטיוע דהאי שתא [בשנה פו] יהיה בלא נטיעות ונעלה נא על לבנו ועל לב צעירנו את המצב האיתן שאנחנו מקיים בחסדי צור ישראל וסאלו להגיע אליו, במהלך בנין עמנו וארצנו, עז שישובו לנו אפי כל חמודותינו וכל אורח החיים האדול אשר היינו בו לאות ולמופת בתבל, וארצנו הקדושה תדע כימי עולם, כי יש לנו בעולם ארץ אחת שיש בה שנת שבת לה'. מכר קדוש פה ירומם רוח צעירנו היקרים ויתן להם שלומים, תמורת העונם של הנטיעה הנהוגה אשר נחמיק בו בכל עפ בשסת שנות עבודה בארץ.

קְדֻשַׁת פִּירוֹת שְׁבִיעִית

הצעות דיזקטיות

שאלות חזרה

- פרשו את הפסוק: "וְהִיְתָה שַׁבַּת הָאָרֶץ לְכֶם לְאֹכְלָהּ" על פי הרמב"ן ועל פי פרשנים אחרים.
- הסבירו את דרשות חז"ל על המילה "לאכלה": א. ולא להפסד. ב. ולא לסחורה.
- דוד רצה למלא תמונה בעזרת פירות שביעית (כמו שעועית) ולקשט בה את הסוכה. יוסי אחיו מנע זאת ממנו, הסבירו מדוע.
- העתיקו את הטבלה למחברת והשלימו את החסר.

הנימוק	האם מותר לרסק	האם מותר לאכול חי	האם מותר לסחוט?	האם מותר לבשל?	סוג הפרי או הירק
					מלפפון
					עגבנייה
					אגס
					גזר
					תפוח אדמה
					אבוקדו
					אבטיח
					תפוח
					בננה

הֵיכָן חָלָה קְדֻשַׁת שְׁבִיעִית?

הצעות דיזקטיות

שאלות חזרה

- כתבו באלו מקרים חלה על הפירות קדושת שביעית ובאלו לא? מדוע?
 - מרק ירקות שמחציתו ירקות משנה השמינית ומחציתו ירק של שמיטה.
 - מרק ירקות שרק 10% מהירקות הם של שמיטה.
 - דוד קנה ירקות מהכפר הערבי הסמוך ליישובם.
 - משה קנה פירות מהמרכול המוכר תוצרת חקלאית המסתמכת על 'היתר המכירה'.
 - יוסי קנה ירקות מחנות של 'אוצר בית דין' בעירו.
- מרדכי קנה ירקות הגדלים בחממה על מצע מנותק.
- משה קטף פירות מחצר הבית בשנת שמיטה.
- * כיצד יתכן שבשר המבושל בתוך תבשיל יהיה קדוש בקדושת שביעית?
- מה הם שני המקורות העיקריים בהם ניתן למצוא היום פירות או ירקות הקדושים בקדושת שביעית ומדוע?
- מרק ירקות שיש בו ירק של שביעית, הסבירו מתי יש לנהוג בכל המרק בקדושת שביעית ומתי לא?
- הסבירו את המושג 'בטל בשישים'.

עבודת סיכום

- ישנם כמה תנאים שקובעים אם הצמח קדוש בקדושת שביעית אם לאו. תנאים אלו קשורים למקום הגידול, בזמן הגידול ובגודל הפירות. כתבו והסבירו תנאים אלו.
- כתבו על אלו גידולים חלים דיני שמייטה.
 - תפוז שחנט בשמיטה
 - אפרסק שחנט בשנה השישית ונקטף בשמיטה.
 - עגבנייה שנדלה שליש מגודלה בשמיטה ונקטפה בשנה השמינית.
 - צנון שנקטף בד' בתשרי של שנת השמיטה.
 - תפוח אדמה שנקטף בשמיטה במהלך ימי החנוכה.
 - תירס שעליו הבשלתו היתה בשמיטה.
 - אבוקדו שנקטף בג' בתשרי בשנת השמיטה.

אסור ספיקין

הצעות דיסקיות

שאלות חזרה

- על שקית ובה בצל היה כתוב 'ללא חשש ספיקין'. הסבירו את הכיתוב.
- מדוע חכמים גזרו על ה'ספיקין'?
- מדוע חכמים לא גזרו על ה'ספיקין' בפירות האילן?
- העתיקו את הטבלה למחברת והשלימו את החסר. סמנו במקום הנכון.

הפרי או הירק	יש בו איסור 'ספיקין'	אין בו איסור 'ספיקין'
תפוחים מארץ ישראל		
חיטה מטורקיה		
ענבים מארץ ישראל שחנטו בשמיטה		
חסה מארץ ישראל		
בצל מהערבה		
חסה הגדלה בקרקע של נוכרי		

- סדרו את האותיות שהתערבבו והסבירו את הקשרם לשמיטה.

- יחיספן
- רותפי כנורים
- ושקדת שיתביע
- ושהקד ונהראש
- ולגב עליו בלב

הַפְּקָר פְּרוֹת שְׁבִיעִית

הַעֲוֹנוֹת דִּזְקָאוֹת

שאלות

1. הסבירו את הפסוק: "וְהַשְּׁבִיעִת תִּשְׁמָטָה וְנִטְשָׁתָה". כיצד לומדים ממנו שיש להפקיר את הפירות?
2. אלו מידות אנו מחזקים בקיום מצוות ההפקר?
3. העתיקו את הטבלה למחברת והשלימו את החסר.

המקרה	הדין	הנימוק
לגדר כדי למנוע כניסת בעלי חיים		
לגדר כדי למנוע כניסת אנשים זרים		
לגדר כדי לשמור על הציוד הנמצא בפרדס		
לגדר כדי לשמור על השטח והעצים		

4. לדבורה פרדס מגודר. כשהגיעה שנת השמיטה הסתפקה האם עליה להוריד את הגדר, כדי להוכיח שהיא מקיימת מצוות 'הפקר פירות'.
 - א. כתבו כיצד עליה לנהוג.
 - ב. נמקו דבריכם.
5. מיכל וטליה עברו ליד כרם ענבים הנמצא באחריות 'אוצר בית דין'. מיכל חשבה להיכנס לפרדס ולקטוף מעט ענבים, אך טליה מנעה ממנה בטענה שכל ההיתר לקטוף בשנת השמיטה הוא על שטחים פרטיים ולא על שטחים באחריות 'אוצר בית דין'.
 - א. מי צודקת?
 - ב. נמקו דבריכם.

אָסוּר סַחֲוֶה בְּפִירוֹת שְׁבִיעִית

הַרְחָבוֹת

- א. אָסוּר סַחֲוֶה - אָסוּר לְסַחֵר (לְמַכֵּר וּלְקַנּוֹת) בְּפִירוֹת שְׁבִיעִית, חֻכְמִים לְמַדוּ אֶת מֵהֶפְסוּק: "וְהִיְתָה שִׁבְתְּ הָאָרֶץ לָכֶם לְאֹכְלָהּ" (ויקרא כה, ו) - 'לְאֹכְלָהּ וְלֹא לְסַחֲוֶה'. אָסוּר לְמַכֵּר פִּירוֹת שְׁבִיעִית בְּכַמִּיּוֹת גְּדוּלוֹת.
- ב. אָסוּר לְקַנּוֹת פִּירוֹת שְׁבִיעִית מִמִּי שְׁמוּכָרָם בְּאִסוּר, כְּדִי שֶׁלֹּא לְסַיֵּעַ בְּיַד עוֹבְרֵי עֲבָרָה.
- ג. הָאוֹפְנִים בָּהֶם לֹא חָלָה עַל הַכֶּסֶף קִדְשֵׁת שְׁבִיעִית:
1. מִי שֶׁקָּטַף פִּירוֹת לְמִשְׁפַּחְתּוֹ וְנוֹתְרוּ לוֹ מֵעַט פִּירוֹת - מִתֵּר לוֹ לְמוֹכְרָם בְּכַמִּיּוֹת קְטַנוֹת לְשִׁכְנָיו וּלְמַכְרָיו. אֶת הַפִּירוֹת הַלְלוּ לֹא שׁוֹקְלִים בְּאֶפֶן מְדִיק. הַמְכִירָה תִּהְיֶה עַל פִּי אִמְדוֹ, בְּעֶרְוָה.
 2. כְּשֶׁמוֹכְרִים גְּדוּלִים שְׁיֵישׁ בָּהֶם קִדְשֵׁת שְׁבִיעִית בְּהַבְלָעָה. כְּלוּמַר: מוֹכְרִים גְּדוּלִים שְׁיֵישׁ בָּהֶם קִדְשֵׁת שְׁבִיעִית, וְאֵגֵב מְכִירָה זֶה מוֹכְרִים גְּדוּלִים שְׁיֵישׁ בָּהֶם קִדְשֵׁת שְׁבִיעִית (כְּגוֹן, מִנֵּת פְּלֶאפֶּל כְּשֶׁבִתְּוֹכָה יֵשׁ יִרְקוֹת שְׁבִיעִית).
 3. הַתְּשׁוּלָה עֲבוּר הַגְּדוּלִים שְׁיֵישׁ בָּהֶם קִדְשֵׁת שְׁבִיעִית מִתְּבַצֵּעַ בְּאִמְצָעוֹת כְּרִטִּיס אֲשֶׁרֵאִי אוֹ הַמְחָאָה (צ'ק).
 4. תְּשׁוּלָה מְרֵאֵשׁ עֲבוּר הַגְּדוּלִים שְׁיֵישׁ בָּהֶם קִדְשֵׁת שְׁבִיעִית.
 5. הַקְּנִיָּה הִיא בְּהַקְפָּה, וְהַתְּשׁוּלָה יִהְיֶה לְאַחַר שְׁיֵאֲכְלוּ אֶת הַגְּדוּלִים.
 6. מִתֵּר לְתֵת פִּירוֹת שְׁבִיעִית בְּמִתְנָה.

הַצְּמָחוֹת דִּיקוּטִיּוֹת

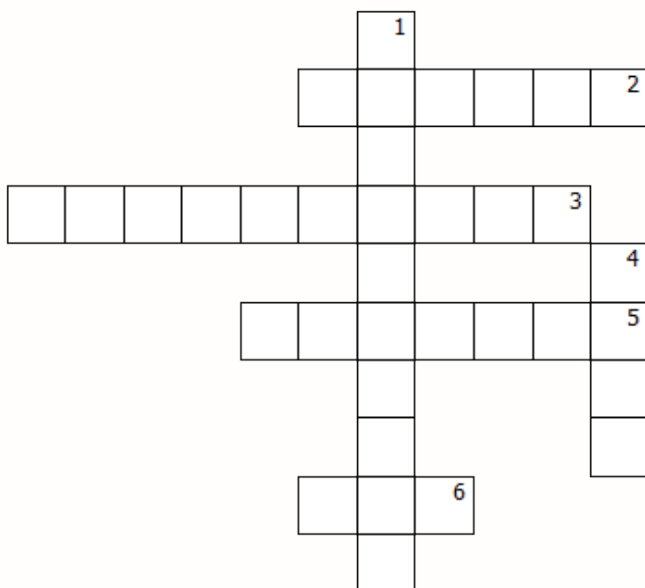
שְׁאֵלוֹת חֲזָרָה ✓

1. מִנֵּין לוֹמְדִים שֵׁישׁ אִיסוּר לְסַחֵר בְּפִירוֹת שְׁבִיעִית?
2. מִדּוּעַ אָסוּר לְקַנּוֹת פִּירוֹת שְׁבִיעִית מִמִּי שְׁמוּכָרָם בְּאִיסוּר?
3. כִּיצַד יִכּוֹל אָדָם שְׁנוֹתְרוֹ לוֹ בְּבֵיתוֹ פִּירוֹת שְׁבִיעִית לְמַכְרָם בְּהִיתָר?
4. כְּשֶׁמוֹתֵר לְמַכּוֹר פִּירוֹת שְׁבִיעִית, עַל מָה יֵשׁ לְהַקְפִּיד?
5. מוֹתֵר לְתֵת פִּירוֹת שְׁבִיעִית בְּמִתְנָה - הַסְבִּירוּ מִדּוּעַ?
6. "מוֹתֵר לְמַכּוֹר פִּירוֹת שְׁבִיעִית בְּהַבְלָעָה" - הַסְבִּירוּ וְהַדְגִּימוּ לְמָה הַכּוּוֹנָה.

תְּשׁוּבָה שְׁמִיטָה ✓

קְדוּשַׁת שְׁבִיעִית

1. בְּנוּ הַשְּׁתַּבְּחָה אֶרֶץ יִשְׂרָאֵל.
נִיתָן לְאֲכוֹל אוֹתָנוּ טְרִיִּים אוֹ
מִיּוֹבְשִׁים (פִּירוֹת יִבְשִׁים)
2. אֲדוּמָה וְעַסִּיסִית אִפְשֵׁר לְאֲכוֹל
אוֹתִי טְרִיִּיה, מְרוֹסֶקֶת וּמְבוֹשֶׁלֶת
(עֲנַבְנִיָּה)
3. "לְאֹכְלָהּ וְלֹא לְסַחֲוֶה" (אִיסוּר
סַחֲוֶה)
4. מִצְוֹת עֲשֵׂה בְּשַׁנַּת שְׁמִיטָה (הַפְּקָר)
5. שֵׁם מְנִיחִים שְׁאֵרִיּוֹת שֶׁל קְדוּשַׁת
שְׁבִיעִית (פַּח שְׁמִיטָה)
6. עַל גַּלְעִינֵי חֵלָה קְדוּשַׁת שְׁבִיעִית
וְאֵנִי נִמְנָה עַל פִּירוֹת שְׁבִיעִית הַמִּינִים.
(זִית)

מבוא להיתר מכירה

הרחבות

• ההגיון בהיתר המכירה

"היתר המכירה" הפונה היא למכור את אדמות הארץ לגוי למישהו שנת השמטה. ומרגע שהאדמה שיכת לגוי הרי פוקעת ממנה קדושת ארץ ישראל לענין המצוות התלויות בארץ, ואז מתר לעבד בה בשנת השמטה את המלאכות שאסורות מדרבנן.

• זמנה לזה של אופן ההיתר:

'מכירת חמץ': לפני חג הפסח אנו מוכרים את החמץ שברשותנו לגוי, ובכך אין אנו צריכים לבערו ולהשמידו. לאחר הפסח קונים אנו בחזרה מהגוי את החמץ. על ידי פעלת מכירה זו החמץ "שברשותנו" אינו נחשב כ'חמץ שעבר עליו הפסח שאסור בהנאה', היות ובזמן הפסח הוא היה בבעלותו של הגוי בעזרת המכירה שבצענו בערב החג.

• רגעים קצרים בהיתר המכירה

שנת תר"ע (1910) היתה גם היא שנת שמטה. הרב אברהם יצחק הכהן קוק (רבה של יפו והמושבות ולימים הרב הראשי לישראל) בסס את ההיתר מהבחנה ההלכתית כפיתרון זמני של הבעיה, בשל המצוקה הכלכלית של הישוב החדש. מאז ועד היום יש ויחם בשאלה בדבר תוקפו של ההיתר. היו רבנים שהתנגדו להיתר המכירה ונציגו שלושה מהם: הרב נפתלי צבי יהודה ברלין- הנצי"ב, הרב יעקב דוד בן זאב ויילובסקי- הרי"ב"ז, רבה של עין זיתים ליד צפת והרב אברהם ישעיהו קרליץ- החזון איש.

הצעות דיוקנות

שאלות חזרה

1. מתי קיימו לראשונה את מצוות השמיטה בארץ במאתיים שנה האחרונות?
2. מה הייתה דעתם של רבני ירושלים בשאלת השמיטה?
3. הסבירו מהו ההיגיון ב"היתר המכירה"?
4. תנו דוגמה נוספת לשימוש בהיתר דומה. הסבירו?
5. העתיקו את הטבלה למחברת וסכמו את הטענות של המצדדים והמתנגדים ל'היתר המכירה'.

טענות המתנגדים ל'היתר המכירה'	טענות המצדדים ב'היתר המכירה'

אמונה ובטחון של מייסדי המושבה עקרון - מזכרת בתיה

עקרון הוקמה כמושבה בשנת תרמ"ד (1883). בסכות ה'תרמ"ג (1882) שכנע הרב שמואל מוהליבר את הברון היהודי, אדמונד דה רוטשילד מפריז, לתמוך בתוכניתו לפיה אפרים יהודים מרוסיה יקימו מושבה חקלאית בארץ ישראל. מייסדי המושבה נודעו כחקלאים חרוצים, שומרי תורה ומצוות ובטל כף זכו לאהדה והערכה רבה מצד הברון אדמונד דה רוטשילד. מיד עם עלייתם ארצה קשרו מייסדי המושבה קשרי ידידות עם רבני הישוב הישן, בעיר הקדש ירושלים ואמצו לעצמם את מנהגי ירושלים. הם בחרו רב מרבני ירושלים שישמש כרב המושבה ואף מלמדי תינוקות לילדיהם בחרו מרבני (ירושלים).

בשנת תרמ"ז 1886 בקר הברון רוטשילד במושבה והתפעל מחריצותם והקפדתם בקיום מצוות התורה, על כן בקש להסב את שם המושבה "עקרון" לשם "מזכרת בתיה" על שם אמו שנפטרה באותה שנה. ערב שנת השמטה (הראשונה), בשנת תרמ"ט 1889 התעורר פלמוס צבורי בארץ ישראל ובתפוצות הגולה על הצורך לקיים מצוה שמאות שנים נבצר מעם ישראל לקיימה. גם גדולי ישראל בארץ ובחו"ל דנו ערב שנת השמטה תרמ"ט איך לשמור שמטה. חלק מגדולי פולין וליטא חתמו, אחרי לבון הלכתי וברור המצב, על היתר למכור את הקרקע לזמן מגבל לנכרים, וזאת כהוראת שעה כדי להפקיע את הפרות מקדושתם ולבצע את העבודות על ידי גוי וחלק אף על ידי ישראל. המניע למתן ההיתר מקורו בעובדה שהמושבות החדשות היו בראשית צעדיהן והשבתת העבודה הייתה גורמת לקטיעת התפתחותן בעודן באיבן והיתה עלולה חלילה להביא לסתימת הגולל על חדוש הישוב היהודי בארץ ישראל. לעמתם רבני ירושלים, ובראשם הרב שמואל סלנט, יצאו נגד מתן ההיתר למכור את האדמה ערב שנת השמטה. לשיטתם במתן ההיתר טמונה פגיעה קשה בקדש הארץ. רבני ירושלים יצאו בקריאת קדש לבני המושבות לקיים את מצוות השמטה כהלכתה ולהמנע מעבודות האדמה האסורות בשנה השביעית. הם העלו על נס את הזכות להקים ישובים בארץ ישראל, עם זאת הדגישו את החובה לקיים את מצוות השמטה שזה מאות בשנים נבצר מאבותינו לקיימה. כמו כן צינו שאי שמירת השמטה הייתה אחת הסבות לגלות עם ישראל מארצו והבטיחו למתישבים כי שביתת הארץ תהי להם לברכה. צוין כי חכמי העדה הספרדית בירושלים תמכו במתן ההיתר. הרב מוהליבר היה בעד היתר המכירה, פקיד הברון שהיו אחראים לנהול המושבות בארץ ישראל אמצו היתר זה באדמות שהיו תחת ניהולם. אולם מייסדי המושבה "מזכרת בתיה" נטו לקבל את פסיקת רבני הישוב הישן בירושלים ולא לקבל את היתר המכירה על אף הלחצים הגדולים מצד פקיד הברון. ועל אף הסכון הגדול בפרנסתם החליטו לזכות בקיום מצוות השמטה כפשוטה, ללא כל היתר.

שמיטה ואיכות הסביבה

כתוב בספר ויקרא פרק כה בעניין השמיטה:
"כִּי לִי הָאָרֶץ כִּי גֵרִים וְתוֹשָׁבִים אַתֶּם עִמָּדִי"
שאלו חכמי התלמוד: מאי טעמא דשביעיתא (מה הסיבה למצוות שנת השמיטה)?
אמר הקדוש ברוך הוא לישראל: זרעו שש (שנים) והשמיטו שבע (שנה השביעית),
כדי שתדעו שהארץ שלי היא! (מסכת סנהדרין דף לט, עמוד א)

בשעה שברא הקדוש ברוך הוא את אדם הראשון נטלו והחזירו על כל אילני גן עדן ואמר לו: ראה מעשיי
כמה נאים ומשובחים הן; וכל מה שבראתי בשבילך בראתי. תן דעתך [שים לב] שלא תקלקל ותחריב את
עולמי, שאם קלקלת אין מי שיתקן אחריך. (מדרש קהלת רבה ז)

שאלות

- כיצד אנו מראים שהארץ היא שלנו במשך שש שנים לפני שמיטה?
- כיצד אנו מראים בשנת שמיטה שהארץ שייכת לה'?
- לדעתכם, מדוע חשוב שנבין שהארץ היא של ה'?
- על פי המדרש הזה, מהי אחריותנו בעולם?
- מהו פירוש של המשפט האחרון: "שאם קלקלת אין מי שיתקן אחריך" ?
- ספרו על מעשה שעשיתם מדאגה לקלקול העולם.

מעשה באדם אחד שהיה מסקל מרשותו לרשות הרבים, ומצאו חסיד אחד.
אמר לו: ריקה, מפני מה אתה מסקל מרשות שאינה שלך לרשות שלך! לגלג עליו.
לימים נצרך האדם למכור שדהו, והיה מהלך באותו רשות הרבים ונכשל באותן אבנים.
אמר: יפה אמר לי אותו חסיד 'מפני מה אתה מסקל מרשות שאינה שלך לרשות שלך'.
(תלמוד בבלי מסכת בבא קמא דף נ עמוד ב)

- מה לא היינו בדבריו של החסיד?

- מה לא אומן אדם?

הרחבות

מבוא

מקור המצוה בתורה:

"מקץ שבע שנים תעשה שמטה: וזה דבר השמטה שמוט כל בעל משה ידו אשר ישה ברעהו לא יגש (יתבע) את רעהו ואת אחיו כי קרא שמטה לה: את הנכרי תגש ואשר יהיה לך את אחיך תשמט ידך... השמור לך פן יהיה דבר עם לבבך בליעל לאמר קרבה שנת השבע שנת השמטה ורעה עינך באחיה האביון ולא תתן לו וקרא עליך אל ה' והיה בך חטא: נתון תתן לו ולא ירע לבבך בתתך לו כי בגלל הדבר הזה יברכה ה' אלהיך בכל מעשך ובכל משלח ידך" (דברים טו, א-י).

המצוות והאסורים הכלולים במצוות שמטת כספים: מצוות עשה:

1. לעזוב (להשמיט) את כל החובות שחייבים לנו, ככתוב: "וזה דבר השמטה שמוט כל בעל משה ידו".

מצוות לא תעשה:

1. אסור לתבע חובות אחרי שנת השמטה, ככתוב: "לא יגש (יתבע) את רעהו ואת אחיו כי קרא שמטה לה".
2. אסור להפנע מלהלוות קדם שנת השמטה מחשש לבטול החוב בשמטה, ככתוב: "השמור לך פן יהיה דבר עם לבבך בליעל לאמר קרבה שנת השבע שנת השמטה ורעה עינך באחיה האביון ולא תתן לו וקרא עליך אל ה' והיה בך חטא".

טעם המצוה

1. "ללמד נפשנו בפודות המעלות - מדת הנדיבות ועין טוב, ונקבע בלבבנו הבטחון הגדול בשם ברוך הוא, ואז תכשר נפשנו לקבל טוב מאת אדון הכל... הברכה והרחמים" (ספר החנוך מצוה תעז).
2. התורה שואפת תמיד לצדק חברתי ולשוויון בין המעמדות השונים ופועלת לצמצם פערים בחברה.

המצוה היום

- א. מהתורה מצוה זו נוהגת בכל מקום (ואף בחו"ל), בזמן שמתקיימת מצות יובל בארץ ישראל. אף כשאין היובל נוהג, לא חייבים במצוה זו מהתורה.
- ב. חכמים חייבו אותנו במצוות שמטת כספים גם היום שאין מצות 'יובל' נוהגת, וזאת כדי שלא תשתכח מצוה זו מישראל.

מתי נשמט החוב?

- ג. השביעית משמטת כספים רק בסופה של השמטה, שנאמר: "מקץ שבע שנים תעשה שמטה".
- ד. חובות (הלואות) שאין הפרעון (זמן החזרת החוב) עד כ"ט באלול של שנת השמטה - נשמטים, פרוש: נעזבים. ואסור למלוה לדרש מהלווה את החוב אחרי א' בתשרי של השנה שאחרי השמטה.
- ה. חובות (הלואות) שאין הפרעון אחרי כ"ט באלול של שנת השמטה - הלווה חייב להחזיר למלוה את החוב.
- ו. חוב שהשמטה הפקיעה אותו, למרות שהלווה אינו חייב להחזיר למלוה את החוב, מפל מקום ראוי שהמלווה יחזיר חובו ללווה. ומי שעושה זאת נאמר עליו: "שריח חכמים נוחה הימנו".

מתי אין החוב נשמט?

- ז. הלואה שמועד הפרעון שלה הוא לאחר שנת השמטה.
- ח. בעל חנות שמוכר בהקפה ולא קבע לקונה מועד לתשלום חובותיו.
- ט. חוב שנגמסר לבית הדין. כלומר, כאשר המלווה בא לפני בית הדין ומבקש מהדיינים שהם יגבו את חובותיו. התר זה נלמד מהפסוק: "ואשר יהיה לך את אחיך תשמט ידך" ובית הדין אינו נקרא: "אחיה".

הצעות דיסקיות

שאלות חזרה

1. הסבירו בקצרה את שלוש המצוות המפורטות בתורה בידיני שמיטת כספים.
2. מדוע מצוות שמיטת כספים כיום היא מדרבנן?
3. מהו התאריך הקובע לשמיטת החובות? פרטו.
4. מדוע נאמר על מי שמחזיר חוב שנשמט: "שרוח חכמים נוחה הימנו"?
5. כתבו באלו מקרים החוב לא נשמט. הסבירו מדוע?
6. מנין למדו שחוב שנמסר לבית הדין אינו נשמט? מדוע?

מצוות הקהל

הרחבות

מבוא

מקור המצוה בתורה:

"וַיְצַו מֹשֶׁה אוֹתָם לֵאמֹר מִקֵּץ שִׁבְעֵי שָׁנִים בְּמִעַד שְׁנַת הַשְּׁמִטָּה בְּחַג הַסְּכּוֹת: בְּבוֹא כָל יִשְׂרָאֵל לִרְאוֹת אֶת פְּנֵי ה' אֱלֹהֶיךָ בַּמָּקוֹם אֲשֶׁר יִבְחַר תִּקְרָא אֶת הַתּוֹרָה הַזֹּאת נֶגֶד כָּל יִשְׂרָאֵל בְּאַזְנֵיהֶם: הַקְהֵל אֶת הָעָם הָאֲנָשִׁים וְהַנְּשִׁים וְהַטָּף וְגֵרְךָ אֲשֶׁר בְּשַׁעְרֶיךָ לְמַעַן יִשְׁמְעוּ וְלִמְדוּ וַיֵּרְאוּ אֶת ה' אֱלֹהֵיכֶם וְשָׁמְרוּ לַעֲשׂוֹת אֶת כָּל דְּבָרֵי הַתּוֹרָה הַזֹּאת: וּבִינֵהֶם אֲשֶׁר לֹא יָדְעוּ יִשְׁמְעוּ וְלִמְדוּ לִירְאֶה אֶת ה' אֱלֹהֵיכֶם..." (דברים לא י-יג)

קיום המצוה במקדש:

התורה מצוה אותנו להתאסף כולנו אנשים, נשים וטף ביום השני של חג הסוכות במוצאי שנת השמטה. היו תוקעים בחצוצרות בכל ירושלים, והיו מביאים בקה גדולה ומניחים אותו באמצע עזרת הנשים בבית המקדש, והמלך היה עומד או יושב במרכזה וקורא מתוך ספר תורה בספר 'דברים' מתחילתו ועד פְּרֻשַׁת שְׁמַע יִשְׂרָאֵל כְּדִי שְׁכַלְכֶם יִשְׁמְעוּ אוֹתוֹ (על פי הרמב"ם בהל' חגיגה ג).

החייבים במצוות הקהל:

מהפסוק: "הקהל את העם האנשים והנשים והטף וגרך אשר בשעריך" אנו למדים שהמצוה חלה על כולם. הפעמד היה המוני ומרגש כל כך. היתה הרגשת קדשה באויר, כך שגם הילדים הרגישו שזה משהו מאד מיוחד וקדוש. והדבר השפיע עליהם לטובה ולהגברת האמונה בה'.

טעם המצוה

על פי ספר החינוך התכנסות העם בהקהל נועדה כדי: "לשמע דברי התורה שהיא כל עקרנו... ותפארתנו, ויבואו מתוך כך לספר בגדל שבחה... ויכניסו הכל בלבם חשקה, ועם החשק בה, ילמדו לדעת את השם... ויראו את ה'"(ספר החינוך מצוה תריב).

א. למה עושים את מעמד "הקהל" דוקא לאחר שנת השמטה?

1. במקשה שנת השמטה התקדמנו בכל מיני מישורים -רוחניים, מוסריים וחברתיים ומצוות 'הקהל' והעליה לירושלים הן הפסגה של ההתעלות הרוחנית לה זכינו.
2. בשנת השמטה היה זמן רב ללמוד תורה. אבל כאשר הסתיימה שנת השמטה, כלם חזרו לעבודת האדמה, והיה חשש שישכחו למצא זמן ללמוד תורה. לכן דוקא זמן קצר לאחר סוף שנת השמטה, עשו מעמד מרגש שפוזק את הקשר בין העם לתורה ולקב"ה.
3. הפסקת "מעמד הקהל" - לאחר חרבן בית המקדש השני, הפסיקו לעשות את "מעמד הקהל". הרב יצחק

איזק הלוי הרצוג (הרב הראשי לישראל לשעבר) מעלה השערה כי הפסיקו לעשות מעמד הקהל, כי חששו שהשלטונות ששלטו בארץ יחשבו שזו התארגנות למרד, ולא יבינו שכל הפטרה הוא חזק האמונה. לכן הפסיקו לעשות את "מצות הקהל".

ג. מצות הקהל אינה נוהגת כיום, היות ובית המקדש חרב, ואיננו יכולים לקוראה בעזרת נשים שבבית המקדש. ד. החל ממוצאי שמטה בשנת תש"ה (לפני שבעים שנה) הנהיגו לעשות מעמד - זכר למצות הקהל. עוד לפני קום המדינה ובזמן שירושלים העתיקה הייתה בידי הירדנים, קימו את המעמד בבתי כנסת בירושלים. לאחר מלחמת ששת הימים החלו מקימים את המעמד בחל המועד ספות ברחבת הכתל הפערבי.

הצעות דיקטיות

שאלות אתגר

1. חפשו בספרים או במאגרי מידע על מעמדות זכר להקהל שהתקיימו במוצאי השמיטות האחרונות. סכמו בקצרה את המעמד. כתבו מתי התקיים המעמד, מי השתתף בו, כמה משתתפים היו ומה היה תוכן המעמד.
2. עיינו בחומש דברים, העתיקו את הטבלה והשלימו את החסר במחברת.

הפסוקים שקורא האלף בהקהל

מקור הפסוקים	תמצית הפסוקים בלשונכם	מדוע נבחרו פסוקים אלו
א, א-1		
1, ד-ט		
יא, יג-כא		
יד, כב-כט		
כו, יב-טו		
יז, יד-כ		
כח, א-טט		

3. כתבו מה משותף למעמד הר סיני ולמעמד 'הקהל' (חשבו על: כמות המשתתפים, מטרת המעמד).

רבי יוחנן היה ראש הישיבה בטבריה ודול הדור.

פעם הלך מטבריה לצפורי, עיר מולדתו, ואתו אחד מתלמידיו, רבי חייה בר אבא. אחרי זמן מה, הגיעו לשדה נאה של חטה. נעצר רבי יוחנן לרגע, הצביע על השדה ואמר לרבי חייה: 'רואה אתה שדה זה? שלי היה ומכרתי אותו, כדי שאוכל ללמד ולזכות בתורה!' שמע רבי חייה ושתק, והשנים המשיכו בדרכם. במעלה ההר נעשה השביל צר ותלול ועבר על יד כרם יפה, מלא ענבים. התבונן רבי יוחנן ואמר לתלמידו: 'אתה רואה את הכרם הזה? שלי היה ומכרתי אותו כדי שאוכל ללמד תורה!' גם עכשו שמע רבי חייה ושתק, והשנים המשיכו לעלות לאטם. בדרכם עברו בין עצי זית עמוסי פרות דשנים. אמר רבי יוחנן: 'ראה פרדס זה של זיתים! גם הוא היה שלי ומכרתי אותו, כדי שאוכל ללמד תורה!' לא יכל היה רבי חייה להתאפק עוד והתחיל לבכות. שאל אותו רבו: 'למה אתה בוכה?' השיב רבי חייה: 'מפני שמכרתי את כל נכסיי ולא הנחת כלום לעת זקנתך, שתיוכל להתפרנס גם ממנו!' נחם אותו רבי יוחנן ואמר: 'חייה בני, וכי על זה ראוי להצטער? וכי אתה מזלזל במה שקבתי לתי תמורת הנכסים האלה?' כל אלה נתנו בששת ימי הבריאה, והתורה שרכשתי במקומם נתנה למשה רבנו אחרי ארבעים יום וארבעים לילה, והיא קצת לעולמי עולמים! כמה מאשר אני, שאינני עשיר בנכסי העולם הזה, ולעמת זאת זכיתי לקנות תורה המביאה לחיי עולם הבא!

משחקים לסיכום נושא

כדי לסכם בצורה חווייתית את כל המושגים שנלמדו ניתן להכין משחקים שונים:

1. משחק מסלול- מתקדמים על גבי לוח המשחק עם קובייה. כשמגיעים לסימן שאלה- מרימים כרטיסיית שאלה. כגון: מהו פרוזבול? כשמגיעים לסימן קריאה מרימים כרטיסיית מידע. כגון: בפח שמיטה מניחים שאריות של פירות וירקות שיש בהם קדושת שביעית. המנצח הוא מי שצבר יותר כרטיסים.

2. משחק רביעיות- להכין מספר משחקי רביעיות שהתלמידים יוכלו לשחק בהם בכיתה. מצורפות דוגמאות. ניתן להרחיב כיד המלך.

קדושת פירות שביעית

- א. אסור לקלקל ולהפסיד
- ב. אסור לסחור
- ג. לאכילה בלבד
- ד. "פח שמיטה"

כל השביעין חביבין

- א. 7 אושפיזין
- ב. 7 ימים אוכלים מצות
- ג. 7 שבועות ספירת העומר
- ד. שנת ה-7

מקורות בתורה

- א. "והשביעית תשמטנה"
- ב. "ושבתה הארץ שבת לה"
- ג. "וציוויתי את ברכתי לכם"
- ד. "יובל היא שנת ה-50"

שמיטת כספים

- א. "שמוט כל משה ידו"
- ב. לזוטר על חוב כספי
- ג. הלל הזקן
- ד. פרוזבול

3. בינגו שמיטה- יש להכין לוחות שונים (אפשר 6 לוחות) ולהדפיס כל לוח מספר פעמים. לפניכם שאלות לדוגמה ותשובות לצידן:

- איפה מקיימים את מצוות השמיטה? רק בארץ ישראל
- מה עושים עם פירות השביעית אחרי שנמרה העונה? מצוות ביעור
- איך נקרא השטר שלא מוחק חובות? פרוזבול
- מי תיקן את הפרוזבול? הלל הזקן
- איך נקרא הרעיון למכור לגויים את האדמה לקראת שנת השמיטה? היתר מכירה
- שיטה לחלוקת פירות לכולם, בלי למכור אותם. אוצר בית דין

מה אסור לעשות בפירות הקדושים בקדושת פירות שביעית? לזרוק לפח רגיל
 במה צריך להיזהר מי שלוקח פירות מהעץ של חברו בשמיטה? לא לקלקל את העצים
 מה צריך אדם לעשות עם הפירות שגדלו על העצים שלו בשמיטה? להפקיר אותם
 כיצד נקראת השנה השביעית? שמיטה
 איך קוראים לשנה שבאה אחרי 7 שמיטות? יובל
 מצווה המתקיימת בסוכות במוצאי השמיטה. הקהל

4. משחק פיצוחים - שמיטה

הוראות המשחק:

- שני תלמידים מתחרים זה בזה במתן תשובות על שאלות.
- כל אחד בוחר אות על פי התור.
- החבר מקריא שאלה שהתשובה לה מתחילה באות שנבחרה.
- תשובה נכונה צובעת את התא בצבע של העונה.
- תשובה שגויה מעבירה את הזכות לענות על אותה השאלה למתחרה.
- הראשון שיוצר רצף של אותיות צבועות בצבע אחיד - זוכה בפיצוח, כלומר בנקודה.

1. אם את הקרקע מכרנו לגוי אפשר את הפרי לאכול
2. לגפן הפעולה מועילה מאד אף שהענפים הידלדלו עוד ועוד
3. בפעולה זו עושים חריץ באדמה כדי שהזרע ינבוט ויציץ
4. שבע כפול שבע מי יודע? שמיטה נוספת הגיעה
5. אם בשביעית הן גדלו חכמים אותם אסרו
6. אותי תיקן הלל הזקן, בכדי שתמשיכו לתת הלוואות לאביון
7. אם הן לנוי עומדים ולא לריח, קדושת שביעית - בהם לא נוהגים
8. למצווה שקיימו בבית המקדש במוצאי סוכות שבמוצאי שמיטה קוראים
9. ארץ זבת חלב ודבש, רק בה מקיימים את מצוות השמיטה ממש
10. שיטה לחלוקת פירות לכולם מבלי למכור אותם
11. שמות רבים לשנה השביעית שבפי העם נקראת _____
12. הפרדס פתוח לכל אדם ואדם לבוא ולאכול מפירות המקום

תשובות:

1. הימך מכירה; 2. למירה; 3. חרישה; 4. יובל; 5. סְפִיחִין; 6. פְּחֻלָּה; 7. פְּרוּחִים; 8. פְּקִיָּה; 9. ארץ ישראל; 10. אוצר בית דין; 11. שמיטה; 12. הפקר

סליחה התלבלבו...

לפניכם סיפור. בכל סעיף מופיעה טעות אחת או יותר.

א. קראו את הטקסט.

ב. הקיפו בעיגול את הטעויות.

ג. העתיקו לטבלה את המשפט השגוי והסבירו מהי הטעות.

ד. כתבו את הסיפור מחדש ללא טעויות.

במושב קטן במרכז הארץ גרה משפחת ישראלי, אבא - יצחק, אמא - רבקה והילדים - מאיר ורעות. למשפחת ישראלי היה שטח חקלאי ממנו התפרנסה המשפחה. מאיר לקראת שנת השמיטה ידע אבא יצחק כי עליו להשקיע בשדה שלו: עליו להוסיף ולזבל בשנה השישית, להשקות יותר ויותר, כי בשנה השביעית אסור מדאורייתא להשקות ומדרבנן גם לחרוש, גם לזרוע וגם לקצור.

• אבא ידע שבשנת השמיטה חל איסור להשאיר את המטע מגודר, ויש צורך לעקור את הגדרות, לכן החליט אבא לשכור פועלים שיעקרו את הגדרות המקיפות את מטע הבנות שלו.

• כל אנשי המושב התכוננו לשנת השמיטה. גם דוד חיים הכין את הגינה לשנת השמיטה. הוא קרא למאיר ולרעות לעזור לו. דוד חיים אמר: "תראו ילדים, אין לנו הרבה זמן. אסור לנו בשנת השמיטה לדשן את העצים, את זה כדאי לעשות עכשיו. מאיר- תן לי בבקשה את הצינור שאוכל להשקות המון עכשיו, כי מתחילת השמיטה לא נוכל להשקות. כמה חבל! אלו טיפות המים האחרונות שעצים אלה יקבלו עד השנה השמינית ..."

• רעות חזרה מבית הספר וסיפרה לאבא מה למדה בכיתה: "למדנו שאחת המטרות של מצוות השמיטה היא לזכור שכל מה שגדל בארץ - כולו הוא ברכת ה'. הוא ודאי ייתן לנו גשמים רבים בשנה הבאה, כדי שנוכל לאכול מפירות הארץ בלי להשקותם."

"נכון", הצטרפה אמא רבקה לשיחה, "השמיטה מלמדת אותנו לזותר, וגם להקדיש זמן לעסקים. תחשבו על אבא, השנה הוא פנוי מעבודת האדמה ואז הוא יוכל להתפנות ולעבוד בבניין ובעסקים. כך הוא יהיה עשיר יותר ..."

• לאחר החגים, התפרץ יום אחד מאיר הביתה בקריאה: "לא תאמינו מה ראיתי! השכן ממול תלה שלט על הכניסה לשדה התותים שלו: "הפקר!!" את רוצה, מירי, לקחת תותים משלו ולאכול? בואי! אני אביא את החבית מחצר ביתנו. נמלא אותה בתותים ונוכל למכור לילדים בבית הספר!!".

"אבל הרב אמר לנו בכיתה שיש קדושת שביעית ליבול שגדל בארץ ישראל בשנת השמיטה. נצטרך להסביר לכל הילדים שיקנו מאתנו כיצד עליהם לנהוג בתותים", אמרה רעות. "טוב בוא נרוץ לשדה התותים ..."

• הדוד חיים בא לבקר במטע הבנות של גיסו יצחק. הוא ראה את השלט "הפקר".

"אינך פוחד שיגנבו לך מהמטע? כיצד תתפרנס בשנה הבאה?"

"אל תדאג" אמר יצחק, "ראשית עליך להבין כי אחרי שנה שלמה שהאדמה נחה היא מניבה פירות טובים יותר. כמו כן עליך לזכור כי מי שמקיים מצווה אף פעם לא מפסיד מכך אלא רק מרוויח!"

"מה רבו מעשיך ה'", התפעל דוד חיים, "כמה קדושה ארץ ישראל!!". כל המצוות הללו גורמות לה להיות כל כך קדושה. אשרינו שזכינו, קיבלנו את התורה ונכנסנו לארץ ישראל" ...

המטע	הסבר הטעות

מושגים

א

1. **אוצר בית דין** - חקלאים יכולים למסור את אדמותיהם לבית הדין, ובית דין יכול למנות פועלים לעבוד את האדמה בהיתר בשנת השמיטה. הפירות נחשבים כהפקה, ומטעם 'אוצר בית דין' הם מחולקים לציבור ללא תשלום. אולם 'אוצר בית דין' גובה ממקבלי הפירות תשלום עבור ההוצאות הכרוכות בטיפול, באחסון ובחלוקת היבול ולא על הפירות, לכן הם מחולקים ללא שקילה.

2. **אברוי אילנא** - פירוש: להשביח את האילן. אפילו מלאכות האסורות רק מדרבנן אם מטרותן להשביח את האילן אסורות בשמיטה.

3. **אוקמי אילנא** - פירוש: לקיים את האילן. כל המלאכות האסורות רק מדרבנן מותרות לעשייה באם תכליתן שהאילן יחיה יתקיים ולא ימות.

4. **איסור ספיחין** - פירוש: צמחים נספחים שגדלו מעצמם ללא התערבות החקלאי. מהתורה הספיחין מותרים, אולם חכמים אסרו את הספיחים, כדי שלא יבוא עוברי עבירה ויזרעו בסתר את שדותיהם בשמיטה, ויאמרו: "גידולים אלו ספיחין הם שגדלו מעצמם". איסור זה אינו נוהג בפירות האילן, כי אין חשש שאדם יצליח לטעת אילן ועוד באותה שנה יתן פירות. הזמן הקובע לאיסור ספיחין הוא נביטת הצמח מן האדמה, צמח שנבט לפני השמיטה אין בו איסור ספיחין.

5. **אכילת פירות שביעית** - פירות שביעית יש לאוכלם כדרכם ואין לעשות בהם שימוש שונה באופן שימושם הרגיל, כמו לבשל אבטיח. לפי הרמב"ן יש מצווה לאכול פירות שביעית.

6. **ארבע שדות** - ארבעה סוגי שדות שאין רגילים לזרוע בהם, לכן לא חלה עליהם "גזירת ספיחין". והם:

1. **שדה בור** - שדה שאין מעבדים אותו בגלל הקשיים המצויים בו.

2. **שדה ניר** - שדה המיועד לחרישה כדי להשביחו. כל מה שגדל בו בעל הבית אינו חפץ בו ועוקרו.

3. **שדה כרם** - בעל הבית אינו חפץ בצמחים שיגדלו שם כי יעבור על איסור כלאיים (תבואה+כרם).

4. **שדה זרע** - שדה זרוע והספיח מפריע לצמחים העיקריים שכבר נשתלו בו.

7. **ביעור פירות שביעית** - חובה לבער את פירות שביעית מביתו בדרך של הפקה. זמן הביעור - כאשר נגמר סוג זה של פרי בשדות לחיות השדה.

8. **גבול עולי בבל** - אלו גבולות הארץ שבה התיישבו אבותינו שעלו מבבל בזמן עזרא ונחמיה בתחילת ימי בית שני. גבולות אלו התקדשו ונקראו "קדושה שניה". מצוות שמיטה נוהגת בגבולות עולי בבל.

9. **גבול עולי מצרים** - גבולות ארץ ישראל שנכבשו על ידי יהושע והשבטים לאחר יציאת מצרים ועד ימי דוד המלך. גבולות אלו היו רחבים וגדולים יותר מאשר בזמן בית שני (עולי בבל), בגבולות אלו התחייבו אבותינו בכל המצוות בארץ עד גלותם. גבולות אלו נקראים "קדושה ראשונה".

10. **גידולי מים** - צמחים הגדלים ללא תלות בקרקע, כגון: במכלי חצץ עם מים, בריכות מים כשמעליהם יש תקרה והם מנותקים מהאדמה על ידי יריעות פלסטיק חזקות או משטחי בטון. מותר לזרוע ולגדל בהם בשביעית.

11. **דמי שביעית** - אם קונים פירות שביעית בכסף מזומן, הכסף שנותנים למוכר הופך לקדוש בקדושת שביעית. ובכסף זה ניתן לקנות רק דברי מאכל. הקדושה מהכסף פוקעת רק כאשר קונים בו דבר מאכל שאין בו קדושת שביעית, או כאשר מחללים אותו על מאכל שווה ערך לדמי שביעית. ישנם מספר מצבים בהם הכסף אינו קדוש בקדושת שביעית:

1. בקניית פירות מאוצר בית דין, כיוון שהכסף ניתן על העבודה ולא על הפירות.

2. בקניית פירות מיבוא או פירות שנה שישית או ירקות ממצע מנותק, כיוון שגידולים אלו אינם קדושים בקדושת שביעית.

3. בקניית גידולי נוכרים כיוון שאין בהם קדושת שביעית (מלבד לנוהגים לפי החזון איש להחמיר ולנהוג קדושת שביעית ביבול נוכרי).

4. בקניית גדולים מהיתר המכירה, כי אין בגידולים אלו קדושה. לפי זה יוצא, בדרך כלל כשקונים פירות וירקות בשמיטה, הכסף איננו נתפס בקדושת שביעית.

12. **הַבְּרָכָה** - לקיחת זמורה של גפן המחוברת לגפן - האם, כפיפתה וכיסוי חלקה האמצעי באדמה, כדי שתוציא שורשים ותצמח. לאחר גדילת הגפן החדשה מנתקים אותה מהגפן - האם. פעולה זו אסורה בשמיטה מדרבנן.

13. **היתר המכירה** - היתר שהתאפשר ע"י חלק מהרבנים למכור את האדמות בשמיטה לגוי ובכך יהא ניתן לעבוד את האדמות בשמיטה בתנאים מסוימים. כי במכירה לגוי פקעה מהאדמה קדושת שביעית. עיקר

ההיתר כהוראת שעה לעזור לשוב היהודי בארץ להתבסס ולהתיישב. כיום ממשיכים בהיתר מטעם הרבנות הראשית לישראל מסיבות נוספות. יש רבנים שהתנגדו להיתר עוד לפני 130 שנה עד היום ולא סומכים על היתר זה, בטענות שונות, כגון: שבמעשה המכירה עוברים על איסור 'לא תחנם' ואין תוקף למכירה שלא רשומה במסודות הרשמיים המנהלים את הקרקעות.

14. **הלכה למשה מסיני** - הלכה שאינה כתובה בתורה, אך נאמרה בהר סיני למשה רבנו מפי ה', ועברה במסורת מרב לתלמיד.

15. **הפסד פירות שביעית** - אסור להשחית או להפסיד גידולי שביעית. חכמים למדו זאת מהפסוק: "וְהִיְתָה שְׁבִיַּת הָאָרֶץ לְכֶם לְאֶכְלָה" (ויקרא כה,ו) - 'לאכלה ולא להפסד'. איסור זה חל אפילו על כמות מועטה של פרי. האיסור הוא כשמשחיתים את הפרי או שאריות ממנו בידיים. ולכן מותר להניח פירות שביעית במקום נקי, גם אם בוודאי במשך הזמן ירקבו שם, כי אינו משחית באופן ישיר בידיים - רק גרם הפסד. לכן נוהגים להחזיק - 'פח שמיטה', שבו שמים את שאריות האוכל הקדוש בקדושת שביעית עד שמרקיב ולאחר מכן זורקים אותו באשפה הרגילה.

16. **הפקר פירות שביעית** - מצווה עשה בשנת שמיטה, היא להפקיר היבול שגדל בשנת השמיטה, ככתוב: "וְהִשְׁבִּיעַת תְּשֻׁמְטוֹתָ וְנִטְשֹׁתָהּ וְאָכְלוּ אֲבִינֵי עִמָּךְ" (שמות כג, יא). אין צורך להפקיר באמצעות דיבור או בכתב, אלא הכוונה שאין לנהוג בפירות כדרך בעלים. לפיכך, אסור לגדר שטח כדי למנוע מאחרים להיכנס לשדה או לפרדס. אולם אם היו גדרות למקום לפני שנת שמיטה - אין צורך להוריד.

17. **הקהל** - בשנה השמינית לאחר שנת השמיטה ביום השני של חג סוכות אנו מצווים להקהיל את כל ישראל בעזרת הנשים שבבית המקדש, והמלך היה קורא בתורה בציבור מספר דברים. מטרת המצווה לזרז את בני ישראל בקיום המצוות, בלימוד התורה ובאמונה בה' יתברך. כיום לא מקיימים מצוה זו היות ובית המקדש חרב, אולם נהגו לעשות כינוסים ברחבת הכותל ובהם רבני ישראל קוראים בתורה לציבור הרחב, זכר למצוות הקהל.

18. **הרכבה** - החדרת ענף (רוכב) של עץ מסוים לתוך עץ מאותו סוג (כנה), כדי שמענף וחיבור זה יצמחו פירות נוספים. פעולה זו אסורה בשמיטה מדרבנן.

19. **חנטה** - הזמן בו נושרים עלי הפרח ומתחילה היווצרות הפרי. בפירות האילן אנו הולכים לפי שלב החנטה. ועל פיו נקבע אם פרי זה קדוש בקדושת שביעית. לכן פירות שחנטו לאחר א' בתשרי של השמיטה יש בהם קדושת שביעית.

20. **יובל** - לאחר מנין של שבע שמיטות (49 שנים), מגיעה שנת יובל, ככתוב: "וְסִפְרָתָ לָךְ שְׁבַע שְׁבִיַּתוֹת שְׁנִים שְׁבַע שְׁנִים שְׁבַע פְּעֻמִּים... וְקִדְשְׁתֶּם אֶת שְׁנַת הַחֲמִשִּׁים שְׁנָה וּקְרַאתֶם דְּרוֹר בְּאָרֶץ לְכָל יִשְׂרָאֵל... יוֹבֵל הוּא שְׁנַת הַחֲמִשִּׁים שְׁנָה תִּהְיֶה לְכֶם לֹא תִזְרְעוּ וְלֹא תִקְצְרוּ אֶת סִפְחֶיהָ וְלֹא תִבְצְרוּ אֶת נִזְרֶיהָ" (ויקרא כה, ח-יא). שנת היובל היא שנת החמישים, ואחריה מתחילים לספור מחדש שבע שמיטות. שנת היובל גם היא שנת שמיטה, ויש לקיים את כל מצוות השמיטה במשך שנתיים רצופות. מצוות יובל חלה רק כשכל יושביה עליה - שעם ישראל יושב בארץ לפי נחלות השבטים. מאז גלות עשרת השבטים לפני חורבן הבית הראשון בטלה מצוות היובל. מאז לא סופרים את שנת החמישים כשנת יובל, ולא מקיימים אותה כלל.

21. **כינויים לשנת השמיטה** - שביעית, שנת השבע, שבת לה', שבת הארץ ושבת שבתון.

22. **לקיטה** - הזמן בו אוספים ומלקטים את הירקות מהשדה. זמן זה הוא הקובע לעניין קדושת שביעית. לכן כל הירקות שנלקטו לאחר א' בתשרי של השמיטה, גם אם רוב גידולם וצמיחתם הייתה בשנה השישית הרי הם קדושים בקדושת שביעית. וכן אם הירק גדל כולו בשמיטה אולם נלקט בשנה השמינית אין בו קדושת שביעית.

23. **מלאכות האסורות מהתורה בשמיטה** - זריעה, קצירה, זמירה ובצירה ויש אומרים גם חרישה ונטיעה.

מלאכות האסורות מדרבנן - אלו מלאכות חקלאיות שמותרות מהתורה אולם חכמים גזרו עליהם ואסרו ביצועם בשמיטה, כגון: סיקול אבנים, עידור, זיבול, ישור הקרקע וחפירה לצורך נטיעה, אם הם נעשו להשביח את האילן או את הקרקע לצמיחה טובה יותר - "לאברויי אילנא". אבל אם הם נעשים בכדי לקיים את האילן בכדי שלא ימות "לאוקמי אילנא" - מותרות.

24. **מצוות שמיטה** - שמיטה פירושה - עזיבה, נטישה הפקרה. בשנה השביעית כתוב בתורה (ויקרא כה, ד-ה) שאסור לעבד את האדמה, והבעלים חייבים להפקיר את פירות האילן ותבואת השדה לעניים. מהתורה

אסורות המלאכות: זריעה, זמירה קצירה ובצירה, שאר העבודות אסורות מדרבנן. מצווה זו נקראת "שבת הארץ" (ע"פ ויקרא כה,ו).

25. **מצוות התלויות בארץ** - מצוות שהן חובת הקרקע והגדל בה. רוב מצוות אלו נוהגות רק בארץ ישראל. דוגמאות למצוות אלו: שמיטה, יובל, תרומות ומעשרות (מעשר) וכן מתנות עניים לסוגיהן (לקט שכחה ופאה).
26. **מצע מנותק** - מותר לעשות מלאכות חקלאיות כמו לזרוע ולשתול בגידולים הגדלים בעציץ מנותק מן האדמה הנמצא בתוך בית או חממה. מותר לעשות את כל הנדרש לגידול הירקות, כולל גיזום ודילול הפרי. על כן יש המגדלים ירקות על מצע מנותק ובתוך חממות. ואין לגידולים אלו שם גידולי שביעית.
27. **נביטה** - זהו השלב הראשוני בו הזרע צומח ובוקע מן האדמה. שלב זה הוא הקובע לחלות 'איסור ספיחין', צמח שנבט לפני השמיטה אין עליו איסור ספיחין. אולם הוא קדוש בקדושת שביעית אם לוקטים אותו בשנת השמיטה.
28. **עציץ נקוב** - עציץ שיש נקב בקרקעיתו. מכיוון שיש לו נקב הוא נחשב כקרקע כי תמיד הוא יונק ומחובר לקרקע דרך הנקב. לכן אסור לעשות בו את המלאכות האסורות בשמיטה.
29. **עציץ שאינו נקוב** - עציץ שאין בתחתיתו נקב, או יש בו נקב אך הוא מונח על יריעה מפלסטיק קשית. עציץ כזה הנמצא בבית או מרפסת מקורה אין עליו דיני שביעית ומותר לעשות בו מלאכות.
30. **פח שמיטה** - שאריות של מזון שהיה בהם קדושת שביעית, יש להניח בשקית מיוחדת. את השקית המיוחדת מכנים: "פח שמיטה". השאריות יהיו מונחים שם עד שלא יהיה ראויים למאכל אדם. אחר כך יש לסגור היטב את השקית שהיתה בפח השמיטה ולהניח אותה בפח האשפה הרגיל. בשנת השמיטה, מומלץ שיהיה בכל מטבח "פח שמיטה". הדבר מזכיר לאורך כל השנה שהשנה היא שנת שמיטה.
31. **פירות נוכרי / גוי** - פירות או ירקות שגדלו במטע או שדה של גוי (בארץ ישראל) בעיבודו ובעלותו. על היבול הזה לא חלה קדושת שביעית. אולם יש הסוברים שיש קדושת שביעית בפירות נוכרים.
32. **פרוזבול** - היא מילה ביוונית שפירושה הוא: "מסירה אל...". חכמים פירשו מילה זו גם במשמעות עברית. פרוז - תקנה, בולי - עשירים, בוטי - עניים, כלומר תקנה שנועדה לטובת העניים והעשירים. הלל הזקן תיקן תקנה זו כדי להפקיע את החובה של השמטת המלווה. ובכך מנע את המצב בו נמנעו עשירים מלהלוות לעניים בגלל שחששו שהשמיטה תשמט את חובם ולא יקבלו את כספם. בגלל שחובת השמטת חוב חלה על אדם פרטי שהלווה כסף לחבר, אך על בית דין אין חובה כזו. אם אדם פנה לבית דין שיגבו את חובו, הדבר מותר. הלל תיקן תקנה שהמלווה ימסור את חובותיו לבית הדין ועל ידי כך ייפטר מחיוב השמטת כספים.
33. **פרחים** - פרחים המיועדים לנוי אין בהם קדושת שביעית. פרחים המיועדים לריח (ורדים וכדומה) יש בהם קדושת שביעית.
34. **קדושה ראשונה וקדושה שניה** - ארץ ישראל התקדשה פעמיים ונקבעו לה גבולות. **קדושה ראשונה** - התקדשה הארץ לאחר כיבושה ע"י יהושע בן נון לאחר יציאת מצרים, קדושה זו נמשכה כל אותם ימים ועד הכיבושים של דוד המלך. קדושה זו בטלה בזמן חורבן הבית הראשון ע"י נבוכדנצר מלך בבל. **קדושה שניה** - התקדשה שוב הארץ בקדושה עם עלייתם של עולי בבל ובראשם עזרה ונחמיה, כאשר שבו לארץ לאחר 70 שנות גלות בבל. הם לא כבשו את הארץ אלא קיבלו אישור מכורש מלך פרס להחזיק בארץ.
35. **קדושת שביעית** - פירות או ירקות שחלה עליהם קדושת שביעית, חייב הבעלים להפקירם, אין לסחור בהם, אין לשלם עליהם במזומן, אסור להפסידם, או לתת אותם לבהמה באם הם מאכל אדם, אסור להוציאם לחו"ל ואין מפרישים מהם תרומות ומעשרות היות והם הפקר. יש להפקירם שוב בעת הביעור.
36. **קליפות פרי שביעית** - קליפה הראויה למאכל אדם, יש בה קדושת שביעית, לכן יש להניחה בשקית ניילון עד שתירקב ואז יניחה באשפה.
37. **שמיטה בזמן הזה** - מצוות שמיטה תלויה במצוות יובל. אם מצוות יובל לא חלה מהתורה אזי אין השמיטה חלה מהתורה. ובכל זאת נקבע להלכה שיש לשמור שמיטה גם כשרוב עם ישראל לא בארץ כחובה מדרבנן.
38. **שמיטת כספים** - מהתורה חובה עלינו למחול - לעזוב (להשמיט) את כל החובות הכספיים שחייבים לנו, ככתוב: "וְזָה דְבַר הַשְּׁמִיטָה שְׁמוּטָה כָּל בַּעַל מַיְטָה יָדוּ". מהתורה מצווה זו נוהגת בכל מקום (ואף בחו"ל), בזמן שמתקיימת מצוות יובל בארץ ישראל. אך כשאין היובל נוהג, לא חייבים במצווה זו. חכמים חייבו אותנו במצוות שמיטת כספים גם היום שאין בית המקדש קיים ואין

מצוות יובל נוהגת, וזאת כדי שלא תשתכח מצווה זו מישראל.

מתי נשמט החוב? השביעית משמטת כספים רק בסופה של השמיטה, שנאמר: "מִקֵּץ שְׁבַע שָׁנִים תַּעֲשֶׂה שְׁמִטָּה". בימינו אנו נוהגים לעשות פרזבול בערב ראש השנה של השנה השמינית לפני שהשמיטה תשמוט.

ת 39. תוספת שביעית מדרבנן - חז"ל הוסיפו שאסור לחרוש בשדה תבואה מפסח, ובשדה אילן מחג השבועות, כי נראה שהחרישה נועדה להכין את הקרקע לשנה הבאה שהיא שנת שמיטה. דין זה נקרא- "תוספת שביעית". וכך איסורי המלאכה חלים עוד לפני כניסת השנה. דין זה (דאורייתא ודרבנן) חל רק כשבית המקדש היה קיים.

40. תוספת שביעית מהתורה - הלכה למשה מסיני, שאיסור עבודת האדמה מתחיל שלושים יום לפני שנת השמיטה, כלומר: מראש חודש אלול. דין זה נקרא- "תוספת שביעית".

יהי רצון מלפני שוכן מעונה שנזכה כעם היושב בטח בארצו לקיים
מצווה יקרה זו בשלמותה על פרטותיה וכללותיה, מצוותיה ורעיונותיה,
"ושבתה הארץ שבת לה", אמן.

"וכי מי אני ומי עמי כי נעצר כח להתנדב כזאת,
כי ממך הכל ומידך נתנו לך" (דברי הימים א כט יד).

ת.ו.ל.ע.כ.ע

יהי רצון שלימוד ילדי ישראל יהיה לעילוי נשמת סבי וסבתותי
אשר גידלנו לתורה וליראה במסירות אין קץ.

מאיר זקיננו בן שלביה

יוסף בן שושיה

כוכינה בת מננה

אסתר בת מסעודה לבית מימון ע"ה.

